

16+

Месца
сілы
для рамантыкаў
стар. 4

У прыярытэце —
выключна
класіка
стар. 11

Без
рызыкі
скажэнняў
стар. 14

Берагі Берагіні

Фота Наталлі Евецькі.

Аўтэнтычная беларуская спадчына нясе ў сабе тое, чым мы як нацыя вызначаемся сярод іншых, што робіць нас непадобнымі на нашых суседзяў і не дае растварыцца ў іх разнастайнасці, — нашу самабытнасць, духоўны патэнцыял. «Шкілет культуры кожнага народа мае ў сабе тры галоўныя "пазванкі", на якіх трымаюцца ўсе астатнія звёны: ДНК, альбо культурны код нацыі — ён зашыфраваны ў народным строі; песня, якая з'яўляецца адлюстраваннем народнай душы, і танец — менталітэт нацыі», — разважаў падчас прэс-канферэнцыі з нагоды адкрыцця XI Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня» сябар рады экспертаў і старшыня журы фестывалю, этнакультуралаг, даследчык традыцыйнай культуры беларусаў Іван Крук.

Выступоўцы неаднаразова згадвалі мэты спаборніцтва, якое адбываецца тут кожныя два гады пачынаючы з 1998 года і стала ўжо значнай падзеяй у жыцці не толькі Гомельшчыны, але і ўсёй Беларусі: захаванне, выяўленне і дэманстрацыя, а таксама перадача наступным пакаленням культурна-фальклорнай спадчыны, каштоўнасцей народнай культуры.

Працяг тэмы на стар. 12 ►

«ЛІМ»-акцэнты

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў народную артыстку РСФСР Наталлю Белавосцікаву з днём нараджэння. «Вы скарылі сэрцы мільёнаў глядачоў усяго свету сваёй тонкай прыгажосцю, дзівосным абаяннем і бліскучай іграй», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што ў Беларусі добра ведаюць і вельмі любяць творчасць актрысы. «Некалькі пакаленняў вырасла на цудоўных фільмах, у якіх кожнае ваша з’яўленне было адкрыццём, кожная роля — шэдэўрам, — падкрэсліў Прэзідэнт. — Няхай створаныя вамі непаўторныя вобразы і ў далейшым радуюць шматлікіх адданых прыхільнікаў».

Конкурс. Міністэрства інфармацыі праводзіць конкурс на лепшае асвятленне Года народнага адзінства, паведамляецца на сайце ведамства. Нагадаем, што асноўныя мэты творчага конкурсу — правядзенне дзяржаўнай інфармацыйнай палітыкі, накіраванай на забеспячэнне дзяржаўных і грамадскіх інтарэсаў, выхаванне і ўмацаванне ў жыхароў Беларусі грамадзянска-патрыятычных, духоўна-маральных якасцей, згуртаванне народа на аснове ідэй суверэнітэту і незалежнасці краіны. Да ўдзелу ў конкурсе дапускаюцца зарэгістраваныя ў Беларусі СМІ, а таксама асобныя журналісты і творчыя работнікі. Матэрыялы павінны быць прадстаўлены ў Міністэрства інфармацыі з 1 па 12 снежня.

Супрацоўніцтва. Беларусь дастойна выконвае Старшынства ў СНД. Гэта падкрэсліў у размове з журналістамі старшыня Выканаўчага камітэта — выканаўчы сакратар СНД Сяргей Лебедзеў, які браў удзел у пасяджэнні Савета пастаянных паўнамоцных прадстаўнікоў дзяржаў СНД пры статутных і іншых органах Садружнасці, што праходзіла ў Выканаўчым камітэце СНД у Мінску. У межах старшынства Беларусі праведзена нямала цікавых мерапрыемстваў, нягледзячы на каранцінныя, транспартныя і санкцыйныя абмежаванні. Старшыня Выканаўчага камітэта падкрэсліў канструктыўную ролю Беларусі ў СНД, паведамляе БелТА. Гэта вельмі добрая, спрыяльная пляцоўка для правядзення міжнародных перагавораў і міжнародных сустрэч, упэўнены Сяргей Лебедзеў.

Кнігавыданне. Кніга «Беларусы на смаленскіх Крубяжах летам 1941 года» з серыі «Гісторыя для школьнікаў», якая нядаўна пабачыла свет у выдавецтве «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», распавядае пра Смаленскую бітву савецкіх войскаў з войскамі гітлераўскай Германіі ў пачатку Вялікай Айчыннай вайны. Бітва доўжылася з 10 ліпеня да 10 верасня 1941 года. Пачаўшыся на Дняпры і Заходняй Дзвіне, яна папярэднічала гістарычнай бітве за Маскву. Важным этапам была абарона Магілёва 3—27 ліпеня 1941 года, у якой разам з часцямі Чырвонай Арміі ўдзельнічалі 12 тыс. апалчэнцаў. Кніга таксама распавядае пра падзвігі ў ходзе Смаленскай бітвы беларусаў і ўраджэнцаў Беларусі, прадстаўнікоў іншых народаў СССР — генералаў і военачальнікаў, чырвонаармейцаў, якія ўдастоены звання Героя Савецкага Саюза.

Фестываль. Маштабны культурна-спартыўны фестываль «Вытокі. Крок да Алімпу» на мінулым тыдні сабраў гасцей у Салігорску. Была прапанавана экскурсійная праграма па значных гістарычных аб’ектах горада, пасля чаго адбыўся круглы стол па тэме папулярызацыі гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі. Пляцоўкай для правядзення стаў Духоўна-адукацыйны цэнтр Прыхода Храма Пакрова Прасвятой Багародзіцы вёскі Чыжэвічы. Удзельнікі абмеркавалі магчымасці развіцця традыцый і культурных каштоўнасцей краіны як турыстычных славукасцей, а таксама неабходнасць выхавання моладзі ў рэчышчы нацыянальнай культуры. У фае будынка «Беларуськалія» працавала выстаўка «Кола часу», дзе былі прадстаўлены работы беларускіх мастакоў, а таксама дзіцячыя малюнкi.

Рэгіёны. Раённае свята эпохі ранняга Сярэднявечча «У госці да радзімічаў» пройдзе 31 ліпеня ў Чавускім раёне, паведамлілі ў Цэнтры культуры і адпачынку ў Чавусах. Этнаграфічны фестываль заснаваны на стылізацыі культуры Сярэднявечча. Месца правядзення — Замкавая гара ў аграгарадку Радамля, які ў даўнія часы быў цэнтрам племені радзімічаў. У праграме этнафестывалю — тэатралізаваныя паказы, канцэрты, паказальныя баі рэканструктараў з Мінска і Жодзіна, майстар-класы, выстаўкі-продажы рамесных вырабаў. Акрамя таго, гасцям свята прапануюць паўдзельнічаць у танцах і іншых забавах, наведаць інтэрактыўныя зоны, гандлёвыя рады і музей пад адкрытым небам. Фестываль мае на мэце адраджэнне духоўна-маральных каштоўнасцей беларускага народа, захаванне пераемнасці пакаленняў, папулярызацыю гісторыі, матэрыяльнай і духоўнай культуры.

Агляд афіцыйных падзей ад **Інесы ПЕТРУСЕВІЧ**

праекты

У гармоніі з навакольным светам

Выстаўка «Я буду маліцца і сэрцам, і думамі», прысвечаная рэлігійным матывам у творчасці Янкі Купалы і Якуба Коласа, адкрылася ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы. Праект падрыхтаваны сумесна з Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеем Якуба Коласа.

Экспазіцыя знаёміць з творамі класікаў, у якіх спрадвечныя біблейскія гісторыі пераасэнсаваны ў рэаліях жыцця насельнікаў роднай зямлі. Наведвальнікі ўбачаць аўтографы Купалавых вершаў «На біблейныя матывы», «Усяночная», «Хрыстос Васкрос», «Памаліся», «Крыжы», «Вячэрняя малітва», «Прарок». Асабліваю вядомасць здабыў верш «Мая малітва»:

*Я буду маліцца і сэрцам, і думамі,
Распетаю буду маліцца душой,
Каб чорныя доли з мяцеліцаў шумамі
ўжо больш не шалелі
над роднай зямлёй.*

У творчасці Якуба Коласа Боская мудрасць адкрываецца ў гармоніі з навакольным светам. У паэме «Новая зямля», дзе распавядаецца пра жыццё працавітай сям’і, паказана, як хрысціянская традыцыя ўваходзіла ў паўсядзёжны побыт чалавека. Прыгожа і з замілаваннем напісаны раздзелы «Раніца ў надзельку», «Вялікдзень».

Паэма Якуба Коласа «Сымон-музыка» ў 1920—1930-я гады, як сцвярджаў сам аўтар, зазнала суровую крытыку з-за ўжывання слоў «Бог», «Божы», што адбілася на яе

рэдагаванні. На выстаўцы прадстаўлена выданне паэмы без цэнзурных правак, ажыццёўленае ў 2018 годзе пры ўдзеле сына пісьменніка Міхася Канстанцінавіча Міцкевіча. Можна азнаёміцца і з рукапісным перакладам Святога Евангелля на беларускую мову, які зрабіў малодшы брат Якуба Коласа Міхась Міхайлавіч Міцкевіч.

Графічныя і жывапісныя работы Барыса Герлавана, Міхаіла Басалыгі, Васіля Шаранговіча, Георгія Паплаўскага, Алены Лось і Сяргея Давідовіча адлюстроўваюць асобы і творчасць нацыянальных класікаў.

Экспануюцца таксама рарытэты з прыватных калекцый, у тым ліку і каштоўныя памяткі з сямейнага архіва нашчадкаў Якуба Коласа.

Міра ІЎКОВІЧ

новы фармат

Калекцыя Музея музыкі

У Мінску ёсць месца, дзе можна адчуць сябе сапраўдным музыкантам і сыграць на любімым інструменце. Адносна новая пляцоўка — Інтэрактыўны Музей музыкі размяшчаецца ў арт-прасторы «Свет класічнай музыкі» на вуліцы Кірыла і Мяфодзія.

Тут можна сустрэць такіх творчых людзей, якія нават прозвішчы маюць музычныя. Напрыклад, валанцёр Марына Цымбал. У вольны час яна любіць іграць на арфе. Марына тлумачыць сваё захапленне: «Каб атрымаць прыгожыя гукі з арфы, неабавязкова быць музыкантам. Гэта зробіць любы жадаючы». І яно сапраўды так. Тут любы наведвальнік можа сыграць на інструментах незалежна ад узроўню сваёй падрыхтоўкі. Прафесіяналы ж могуць не проста рэпечыраваць, але нават і запісаць свае кампазіцыі.

Калекцыя Музея музыкі досыць вялікая: шэсцьдзесят інструментаў і дзвесце мініяцюр. Большая частка экспазіцыі была сабраная ўсяго за паўгода. Сыграць можна не толькі на звыклых гітары і скрыпцы, але і на антыкварным раялі, кельцкай арфе або клавесіне. Ігра на некаторых інструментах мае тэрапеўтычны эфект. Напрыклад, паспрабуйце чакрафоны, званочкі, рэйнсцкікі, якія яшчэ называюць «шум дажджу».

Вось што распавядае пра ідэю стварэння музея аўтар праекта Марыя Бандарэнка:

— Першапачаткова некаторыя інструменты былі ў мяне дома. Музыкай захапляюся з дзяцінства. Скрыпка, флейта, фартэпіяна... Потым з’явіўся раяль. Уласна, ён і стаў асновай усяго праекта. Калі падарожнічала, часта трапляліся на вочы ўсякія мініяцюркі, статуэткі — захацелася іх купляць. У нейкі момант узнікла ідэя:

вернісаж

Пра чалавека і чалавецтва

Персанальная выстаўка «Воблака сюррэалізму» мастака, члена Беларускага саюза архітэктараў Ігара Карпава адкрыецца 4 жніўня ў Мастоцкай галерэі Міхаіла Савіцкага. У экспазіцыі будзе прадстаўлена больш за 20 жывапісных твораў, якія сам аўтар вызначае як сюррэалістычныя.

Арганізатары падкрэсліваюць, што карціны творцы адлюстроўваюць мноства вобразаў, ідэй, сімвалаў, знакаў. Яны нібыта канцэнтруюць у сабе і міфалогію, і рэлігію свету, і розныя філасофскія плыні, і культуру мінулых цывілізацый. Так аўтар разважае над гісторыяй чалавека і чалавецтва. «Спалучэнне ў адной кампазіцыі зусім розных элемен-

таў здаецца парадаксальным, але пры гэтым дэманструе ўзровень развіцця сучаснага чалавека, якому даступны веды і інфармацыя, назапашаныя многімі пакаленнямі», — адзначаюць стваральнікі экспазіцыі.

Ігар Карпаў вучыўся ў мастацкай школе, мастацкім вучылішчы імя М. І. Фешына ў Казані. Скончыў Акадэмію мастацтваў СССР — Інстытут жывапісу, скульптуры і архітэктуры імя І. Я. Рэпіна, факультэт архітэктуры ў Санкт-Пецярбургу. 12 гадоў працаваў галоўным архітэктарам Партызанскага раёна Мінска. У складзе аўтарскага калектыву праектаваў будынкі сучасных Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага музычнага тэатра, Палаца культуры тонкасуконнага камбіната ў Мінску, жылую забудову па вуліцах Пуліхава, Захарава, Філімонава, Металістаў, Старавіленскім тракце,

праспекце Дзяржынскага. Некалькі гадоў працаваў у Міністэрстве архітэктуры і будаўніцтва, ААТ «Мінскпрамбуд».

У свой час персанальныя выстаўкі Ігара Карпава праходзілі ў Нацыянальным гістарычным музеі, Беларускім саюзе архітэктараў, «Мінскпраекце», мастацкай галерэі «Універсітэт культуры». Ён неаднаразова станавіўся лаўрэатам рэспубліканскіх і міжнародных конкурсаў у сферы выяўленчага мастацтва. З 1983 года — член Беларускага саюза архітэктараў, з 2017 — Еўразійскага саюза мастакоў. Акрамя таго, займаецца літаратурнай творчасцю, піша вершы.

Выстаўка «Воблака сюррэалізму» ў Мастоцкай галерэі Міхаіла Савіцкага будзе працаваць да 29 жніўня.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Фота БелТА

з нагоды

Да пабачэння, Коласаўскі!

У Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя Якуба Коласа — завяршэнне сезона. Напрыканцы глядачам прапанавалі п'есу маладога драматурга Аляксандра Савухі «Метро».

На сайце тэатра спектакль прадставілі як змрочную камедыю са святлом у канцы тунэля. У свой час яна стала рэжысёрскім дэбютам для мастака-сцэнографа Андрэя Жыгура, які працуе ў тэатры з 2006 года і прадстаўляў Беларусь на міжнародных маладзёжных тэатральных форумах краін СНД, Балтыі і Грузіі. З верасня 2020 года — рэжысёр-пастаноўшчык Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа. Мастацкае рашэнне спектакля «Метро» зроблена па выніках Рэспубліканскага конкурсу рэжысёрскіх эксплікацый, адным з пераможцаў якога і стаў Андрэй Жыгур.

А ўжо 12 верасня коласаўцы зноў паклічуць глядача. Заяўлена, што новы, 96-ы, тэатральны сезон пачнецца класічнай камедыяй Віталія Вольскага «Несцерка».

Іна ЛАЗАРАВА

імпрэзы

Зямля, нам дадзеная лёсам

Супрацоўнікі Дварышчанскай сельскай бібліятэкі, што ў Лідскім раёне, не толькі збіраюць гістарычныя звесткі пра сваю старонку, але імкнуцца расказаць пра намаганні тутэйшых жыхароў, накіраваныя на росквіт малой радзімы.

Такую камунікатыўную пляцоўку бібліятэка прадставіла падчас святкавання 500-годдзя дварышчанскай зямлі. На працягу свята «Спявай, гуляй, Дварышчанскі край» працавала радыёгазета. Падчас эфіру бібліятэкар Людміла Марцінкевіч з цеплынёй і пяшчотай распавядала пра лёс

на развітанне

Творца, які захапляўся кветкамі

На 64 годзе 21 ліпеня пайшоў з жыцця Уладзімір Сіўчыкаў, беларускі пісьменнік, перакладчык, мастак, выдавец. Нарадзіўся ён 3 мая 1958 у горадзе Жодзіна Смалявіцкага раёна Мінскай вобласці. Скончыў педагагічнае аддзяленне Мінскага мастацкага вучылішча (1977), працаваў настаўнікам малявання і чарчэння, мастаком-афарміцелем. У 1981 г. паступіў на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Падчас вучобы праходзіў стажыроўку ў Тбіліскім дзяржаўным універсітэце, дзе вывучаў грузінскую мову і літаратуру. Пасля заканчэння ўніверсітэта (1986) быў рэдактарам аддзела літаратуры і мастацтва, у 1989—1990 гг. — адказным сакратаром часопіса «Бярозка». З 1990 г. — прэзідэнт Беларускай асацыяцыі дэтэктыўнага, прыгодніцкага і палітычнага рамана, з 1994 г. — дырэктар выдавецтва «Радзёла-плюс». Быў удзельнікам

літаратурна-грамадскага таварыства «Тутэйшыя» (1986—1990). Вёў актыўную краязнаўчую работу найперш па малой радзіме.

Укладальнік (разам з А. Марачкіным) і адзін з аўтараў альбомаў «Жодзінцы. Жывапіс. Графіка. Мастацкае слова» (2008), «Рыцары Пагоні і Арла» (2010).

Укладальнік зборнікаў дэтэктываў «Кінжал з крыламі» (1994) і «Карона Вітаўта Вялікага» (2004), анталогіі вершаў і песень пра каханне «Яна і Я» (разам з Р. Шастак, 2005), зборнікаў выбраных твораў Максіма Багдановіча «Інтымны дзённік» (2006), Рыгора Барадуліна «Руны Перуновы» (разам з А. Камоцкім, 2006), зборнікаў беларускіх казак, легенд, паданняў, песень «Залатая яблынька» (2013), «Сіняя Світа» (2015), «Зачараваны Замак» (2016) і інш.

Уладзімір Сіўчыкаў быў аўтарам «ЛіМа», яго праявілі зацемкі распаўядалі пра хатнія кветкі, якія ён разводзіў. На старонках выдання планавалася інтэрв'ю з Уладзімірам Сіўчыкавым пра яго захапленне раслінамі, якое мы так і не паспелі зрабіць...

Яна ўмела натхняць

Яшчэ адна сумная навіна прыйшла на мінулым тыдні. Не паспелі блізкія і сябры развітацца з літаратарам Уладзімірам Сіўчыкавым, як 22 ліпеня ва ўзросце 60 гадоў пайшла з жыцця Галіна Багданава (Сачанка).

Нарадзілася 31 студзеня 1961 года ў Крычаве ў сям'і пісьменніка Барыса Сачанкі. Скончыўшы факультэт журналістыкі БДУ і аспірантуру Акадэміі мастацтваў, прысвяціла сябе публіцыстычнай і рэдактарскай дзейнасці. Больш за дваццаць гадоў Галіна Барысаўна працавала ў часопісе «Мастацтва», супрацоўнічала таксама з выданнямі «Полымя» і «Першацвет».

Аўтарка кніг прозы («Чалавек без драса», «Сакрамэнта», «Паляванне на Любаву»), п'ес («Купалава кола», «Майстэрня Жучка Баравічка»),

чужанні ўсім родным і блізкім пісьменніцы, яе вучням і прыхільнікам творчасці.

вектар

З песняй па жыцці

Амаль сорак гадоў таму пры Бярозаўскім Доме Акультуры па прапанове ветэранаў быў створаны хор «Памяць сэрца», у склад якога ўвайшлі больш як дзесяць удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны. Сярод іх — Марыя Логінава, Мікалай Галаганюк, Якаў Буры, Міхась Юрчанка, Дар'я Пярова.

Першае выступленне прайшло ў Асаўскім сельскім клубе. Чаму менавіта тут? У хоры спяваў былы жыхар гэтай вёскі, ветэран вайны Іван Панюціч. З таго дня і пачаўся летапіс калектыву. Склад пастаянна папаўняецца ветэранамі працы і сёння налічвае каля трыццаці чалавек. Цяпер гэта ўжо народны клуб ветэранаў вайны і працы «Памяць сэрца». Дарэчы, званне пацвердзілі некалькі разоў.

На працягу ўсіх сарака гадоў клубам бесперапынна кіруе таленавіты арганізатар Кацярына Шэшка. Удзельнікі калектыву выступалі з канцэртамі ва ўсіх вёсках раёна. Ведаюць хор і ў іншых паселішчах Брэсцкай вобласці. Акрамя таго, выканаўцы маюць шмат узнагарод. Гэта сведчыць пра тое, што «Памяць сэрца» — заўжды чаканыя госці ў любым населеным пункце.

Іван АСКІРКА

«ЛіМ»-люстэрка

Фестываль кіно Паўночных і Балтыйскіх краін «Паўночнае ззянне» пройдзе з 20 па 30 верасня ў анлайн-фармаце ўжо другі раз. «І калі летась для нас гэта быў выклік, то сёлета — шлях да дасканаласці і працэс загартоўвання рабочага, творчага і чалавечага духу», — цытуе БелТА словы арганізатараў. Над стварэннем фестывалю працавалі вядомыя таленавітыя творчыя асобы з Беларусі і Фінляндыі. Новы сезон абяцае быць унікальным. Яго слоган — «Кіно ідзе». Праграма сёмага па ліку фэсту традыцыйна ўключае індустрыяльную платформу з майстар-класамі і лекцыямі, а таксама блокі дакументальных, ігравых і беларускіх фільмаў. Усе стужкі дэманструюцца на мове арыгінала з беларускімі (радзей рускімі) субтытрамі. Сёлета будуць паказаны 25 фільмаў з краін Скандынавіі, Балтыі і Беларусі.

Персанальная выстаўка Івана Рагацэня, мастака-пастаноўшчыка і мастака-дэкаратара Нацыянальнай кінастудыі «Беларусьфільм», адкрыецца 10 жніўня ў Музеі гісторыі беларускага кіно. Экспазіцыя ў выставачнай зале ўстановы будзе прымеркавана да 75-годдзя творцы. Іван Рагацень працуе на студыі «Беларусьфільм» з 1968 года. За гэты час стварыў дэкарацыі для больш чым 36 фільмаў і серыялаў, у іх ліку — «Я, Францыск Скарына...» (1969), «Магіла льва» (1971), «Полымя» (1974), «Час яе сыноў» (1974), «Вянок санетаў» (1976), «Шляхціц Завальня» (1994), «У жніўні 44-га...» (2001), «Вольф Месінг: той, хто бачыў скрозь час» (2009) і «Угрум-рака» (2020). У экспазіцыі будуць прадстаўлены эскізы і чарцяжы разнастайных дэкарацый, кадры і фрагменты з фільмаў з ужо гатовымі аб'ектамі, арыгінальны прадметны рад, аўтарскія малюнкі і графіка.

Канцэрт арганнай музыкі Кацярыны Нікалаевай пройдзе 8 жніўня ў Сафійскім саборы ў Полацку. У праграме — творы Дзітрыха Букстэхудэ, Іагана Себасцьяна Баха, Фелікса Мендэльсона, Мікаэла Тарывердзіева і Марыса Дзюруфле. Шырокі канцэртны рэпертуар арганісткі ўключае музыку розных стыляў і эпох — ад барока да сучаснасці. Кацярына Нікалаева скончыла Беларускаю дзяржаўную акадэмію музыкі па спецыяльнасцях «фартэпіяна» і «арган». Лаўрэат XI Міжнароднага конкурсу-фестывалю арганнай музыкі «Гатчына — Санкт-Пецярбург», адкрытага нацыянальнага конкурсу «Творчая моладзь — XXI стагоддзю», конкурсу камерных ансамбляў імя Ю. Ф. Корсака. Брала ўдзел у майстар-класах вядучых еўрапейскіх арганістаў. Як салістка і ансамблістка канцэртуе ў Беларусі, Расіі, Польшчы, Чэхіі, Германіі. Выступала на міжнародных фестывалях арганнай музыкі ў Маскве, Патсдаме, Мінску і Паставах, паведамляе БелТА.

Дзве фрэскі часоў Барыса Гадунова ва ўнікальнай захаванасці знойдзены ў Смаленскім саборы Навадзевіцкага манастыра ў працэсе яго рэстаўрацыі, інфармуе РІА «Новости». Знаходкі — выявы двух анёлаў XVI стагоддзя. У XVII стагоддзі ў саборы былі зроблены іншыя парталы, таму фрэскі заклалі каменным мурам разам з бакавымі парталамі. Навадзевіцкім Багародзіца-Смаленскі праваслаўны жаночы манастыр быў заснаваны ў 1524 годзе вялікім князем Маскоўскім Васілём III. Архітэктурны ансамбль манастыра — аб'ект культурнай спадчыны федэральнага значэння, у 2004 годзе ён быў уключаны ў Спіс сусветнай спадчыны ЮНЕСКА. Яго комплексная рэстаўрацыя, што пачалася яшчэ ў 2017 годзе, вядзецца ўпершыню.

Абвешчана праграма 78-га Венецыянскага кінафестывалю. Сусветны кінамаатограф будзе прадстаўлены 59 краінамі, адрозненнем стане вяртанне амерыканскага кіно, паведамляе РІА «Новости». У ліку ўдзельнікаў — фільмы «Гэта была рука Бога» Паала Сарэнціна, «Фрыкі» Габрыэле Маінэці, «Незнаёмая дачка» Мэгі Джыленхол, «Апошняя дуэль» Рыдлі Скота, «Дзюна» Дэні Вільнёва. За прызы пазмагаюцца дзве расійскія стужкі: «Капітан Валканогаў уцёк» Наташы Маркулавай і Аляксея Чупава (увайшла ў асноўную праграму) і «Мама, я дома» Уладзіміра Бітокава. Старшынёй міжнароднага журы кінафестывалю, які пройдзе з 1 па 11 верасня, стане рэжысёр «Паразітаў» карэец Пон Чжун Хо. Узнагароды за кар'ерныя дасягненні атрымаюць Раберта Беніні і Джэймі Лі Кёрціс.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Сонечны кут у краіне паэтаў

Большасць людзей, доўгі час жывучы ў пэўнай мясцовасці, перастае яе заўважаць, захапляцца ёю і чэрпаць натхненне. Аднавіць пачуцці дапамагае літаратура, створаная на гэтай зямлі, — як погляд чалавека з абвостраным успрыманням рэчаіснасці, бо для такога натхненне — неабходны стан. Штогод у гарачыя ліпенскія дні Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры ў філіяле «Фальварак Ракуцёўшчына» праводзіць традыцыйнае свята песні і паэзіі — фестываль «Ракуцёўскае лета».

Месца

Сто гадоў таму фальварак належаў Вацлаву Лычкоўскаму, дзядзьку Антона і Івана Луцкевічаў. У 1911-м Максім Багдановіч упершыню ў свядомым узросце прыехаў у Беларусь. Пасля наведвання Вільні і знаёмства з братамі Луцкевічамі ён выправіўся сюды. Гаспадар фальварка выдзеліў маладому паэту дамок арандатора, і тут Максім правёў цёплае ва ўсіх сэнсах лета 1911 года. Сёлета ў музейным філіяле адзначылі якраз 110-годдзе вяртання Багдановіча на Радзіму.

Пасля Вацлава Лычкоўскага тут жылі іншыя людзі. «Ужо калі ствараўся музей, дом крыху змянілі. Ён быў большы па памеры, таму старажылы кажуць: «Ну што вы прыдумляеце, тут быў зусім іншы дом — даўжэйшы», — апавядае падчас экскурсіі па экспазіцыі вядучы навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Максіма Багдановіча Ірына Мышкавец.

Экспазіцыя філіяла ўключае «Дамок арандатора», «Дом гаспадара» і гумно, у якім складзены розныя сельскагаспадарчыя прылады таго часу. Пад экспазіцыю заняты не ўсе памяшканні, ёсць адно

«Дом гаспадара».

аднаўлення атмасферы не вельмі багатай шляхецкай сядзібы пачатку XX стагоддзя. «Дом быў не на шмат багацейшы за сялянскія хаты, тапіўся па-беламу. Да гаспадара Вацлава Лычкоўскага мясцовыя жыхары ставіліся з павагай, як і ён да іх», — распавядае экскурсавод. Адзінае, што захавалася з часоў Лычкоўскага і трапіла ў рукі супрацоўнікаў музея — вокны дома. Яны цяпер захоўваюцца ў фондах.

Тут няма мемарыяльных, звязаных з былымі гаспадарамі рэчаў, але ўсе адносяцца да таго часу. Некаторыя з іх былі падараваны мясцовымі жыхарамі, большасць — з фондаў музея.

Час

Пры стварэнні экспазіцыі кіраваліся ўспамінамі тых, хто быў у Ракуцёўшчыне побач з Максімам Багдановічам.

сімвалізуе размовы і спрэчкі пра сучасную літаратуру, якія вяліся за чаяванням.

Кампанію яму, акрамя гаспадара дома, складалі родная сястра Лычкоўскага Ядвіга Русецкая, пляменніца гаспадара Эмілія Шабуня і яе двухгадовая дачка Яніна. Менавіта па ўспамінах Яніны склалі пэўную частку экспазіцыі. Пачынаючы ствараць музей, супрацоўнікі звярнуліся да жанчыны. Спачатку яна адмовілася, бо нічога не памятала, але пасля прапанавала напісаць успаміны на аснове шматлікіх расповедаў сваёй маці Эміліі пра тое лета. Яніна Аляксандраўна адразу папярэдзіла супрацоўнікаў музея, што гэтыя мемуары будуць мець хутчэй літаратурны, чым гістарычны характар. Тым не менш, згаданыя ёй выпадкі і звесткі аказаліся вельмі цікавымі і дадалі некалькі яркіх штрышкоў у біяграфію, уяўленне пра характар паэта і нават яго партрэт. Да прыкладу, Эмілія Шабуня звяртала ўвагу на тое, што ў Багдановіча былі прыгожыя рукі.

Адметнай рысай экспазіцыі стала зробленая інсталляцыя дзіцячага пакоя ў адным з гаспадарчых памяшканняў, дзе захоўваліся розныя рэчы з кухні. Аўтару мастацкай канцэпцыі выстаўкі падалося, што гэта добры спосаб адлюстравання любоў Багдановіча да дзяцей, якая асабліва праяўлялася тым летам, калі паэт бавіў час з маленькай Янінай Шабуняй.

Насамрэч музейная экспазіцыя фальварка больш эмацыйная, атмасферная, чым біяграфічная і дакументальная. Адноўленыя інтэр'еры ў «Доме гаспадара» і арандатарскаму доміку перадаюць подых таго часу, маючы лета 1911 года і характар жыхароў тагачаснага фальварка.

Падзея

«Гэты фестываль адбываецца ў рамках праекта «Беларусь — краіна паэтаў». Мы палічылі, што неабходна ўнесці карэктывы ў праграму, і сёння прапановым не толькі традыцыйнае чытанне вершаў, але і розныя квэсты, квізы, якія будуць дапамагаць юнаму пакаленню», — адзначыў Сяргей Усік, дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры.

Свята «Ракуцёўскае лета» праводзіцца з 1983 года. Гэта як напамін пра тое, што калісьці тут адпачываў, плённа працаваў і папраўляў здароўе Максім Багдановіч.

Фэст — сумесны праект Літаратурнага музея Максіма Багдановіча і Маладзечанскага райвыканкама.

«Па-першае, у нашым філіяле невялікі, але творчы калектыў. Усе, хто тут працуе, любяць Максіма Багдановіча і яго творчасць, любяць беларускую мову. Кожны падыходзіць да сваёй працы вельмі шчыра. Рыхтуемся разам, супольна. Атрымліваем дапамогу ад Красненскага сельскага выканаўчага камітэта ў добраўпарадкаванні тэрыторыі, крыніцы Багдановіча і помніка, які знаходзіцца каля дарогі на Чысць, — распавяла пра падрыхтоўку да свята загалова філіяла Анастасія Сярболіна. — У гэтым годзе вялікую падтрымку нам аказала старшыня Красненскага сельсавета Валянціна Кісель. Была выдзелена спецтэхніка, з дапамогай якой правялі добраўпарадкаванне гідралагічнага помніка мясцовага значэння «Крыніца Багдановіча» і прылеглай тэрыторыі. Дапамагаюць шматлікія арганізацыі і ўстановы, як кажуць, не толькі словам, але і справай».

Жыццё ў філіяле віруе не толькі перад фестывалем. «Да нас прыязджае даволі шмат наведвальнікаў. Зараз, у першую чаргу праз каранавірус, крыху зменшылася наведванне школьнікамі. Але апошнім часам назіраецца вялікі наплыў моладзі, дарослых. Асабліва вясной, летам і восенню, — адзначае кіраўніца музея. — Радуе тое, што шмат людзей цягнуцца да ведаў, беларускай мовы, гісторыі літаратуры. Хочацца верыць, што знаёмства з творчасцю, біяграфіяй Максіма Багдановіча ў нейкім сэнсе ўплывае на цікавасць да беларускай літаратуры. У нашага філіяла не менш за тысячу наведвальнікаў за год, не ўлічваючы мерапрыемствы. Мы спадзяемся, што з цягам часу фальварак зможа стаць месцам паломніцтва для турыстаў».

Пакуль што музей штогод вабіць беларускіх літаратараў, якія прыязджаюць распавесці сваю гісторыю знаёмства з Багдановічам і прачытаць уласныя творы — працягнуць нітку спадчыннасці беларускага паэтычнага слова. Сёлета ўдзел у фестывалі ўзялі Віктар Шніп, Людміла Рублеўская, Іна Фралова, Настасся Нарэйка, Галіна Сіўчанка, Юрась Нераток, Алена Басікірская.

Святочны канцэрт упрыгожылі выступленні мясцовых калектываў і Беларускага дзяржаўнага ансамбля народнай музыкі «Свята». Арганізатары падрыхтавалі некалькі інтэрактыўных забаўляльных пляцовак для дзяцей. На тэрыторыі музея ў гэты дзень працаваў невялікі кірмаш вырабаў ад мясцовых майстроў.

Таксама падчас фестывалю можна было наведаць экскурсію і паўдзельнічаць у квэсце па экспазіцыі філіяла. Прыз для пераможцаў — трохтомнік Максіма Багдановіча.

Сёлета адзначаецца 130-годдзе паэта, а «Ракуцёўскае лета» прысвечана 110-годдзю з таго знакавага часу, калі Багдановіч гасцяваў у фальварку і напісаў тут два цыклы вершаў і дзве паэмы, нарэшце адчуў дух роднай беларускай зямлі. Цэлы музей, прысвечаны аднаму лету, і штогадовы фестываль у ім дапамагаюць нам адчуць, што час становіцца адноснай велічыняй, калі гаворка ідзе пра добрую кампанію, натхненне і творчасць.

Ганна ІВАНОВА
Фота прадстаўлена
Дзяржаўным музеем гісторыі
беларускай літаратуры.

Экспазіцыя ў галоўным пакоі гаспадарскага дома.

службовае — для супрацоўнікаў. Меркавалася, што там таксама будзе літаратурная частка, якая распавядзе пра братаў Луцкевічаў, гаспадара дома і пра паездку Максіма Багдановіча ў Вільню.

Мемарыяльная частка адкрыта ў 2014 годзе. Стваральнікі імкнуліся да

Вацлаў Лычкоўскі любіў чытаць, таму ў пакоі стаіць этажэрка з кнігамі, а яшчэ ён быў каталіком — на этажэрыцы размешчана каталіцкае распяцце. Вядома, што Максім Багдановіч часта заходзіў у гаспадарскі дом на гарбату, таму цэнтр экспазіцыі — накрыты стол. Часопіс на ім

Адкрыў для сябе скарбы нацыянальнай літаратуры

Аўтарытэт даследчыка

Доктар філалагічных навук, прафесар, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа, вядомы даследчык літаратуры і крытык, на рахунку якога больш за сто навуковых прац: манаграфій, артыкулаў у калектыўных зборніках і перыядычным друку, у жніўні гэтага года мог бы адзначыць свой дзевяностагадовы юбілей. Аднак сцяжына яго жыцця не перасекла мяжу XXI стагоддзя.

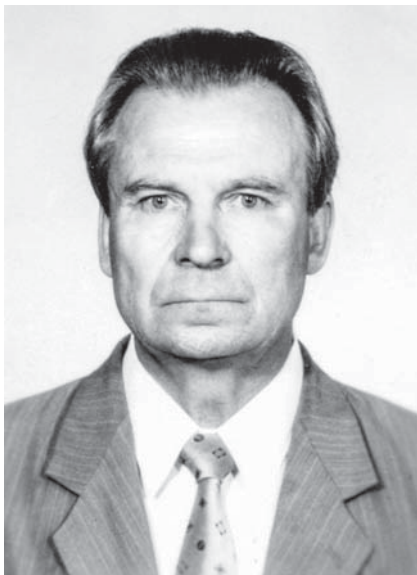
Павел Дзюбайла нарадзіўся 5 жніўня 1931 года ў вёсцы Кукарава цяперашняга Бярэзінскага раёна. Год, калі ён нарадзіўся, у пэўным сэнсе стаў знакавым для нацыянальнага мастацтва слова. Пры Беларускай акадэміі навук у 1931 г. быў створаны Інстытут мовы і літаратуры. І, здаецца, сам лёс спрыяў таму, каб у гэты час з'явіліся на свет будучыя яго супрацоўнікі, якія праз дзесяцігоддзі высока ўздымуць прэстыж беларускага літаратурнага слова. У гэтым годзе нарадзіліся таксама М. І. Мушынскі, Г. В. Кісялёў, І. П. Чыгрын, А. П. Парэпка, В. П. Жураўлёў. Блізкія часам нараджэння згаданым юбілярам М. М. Арошка (снежань 1930), А. В. Мальдзіс (жнівень 1932), уклад якіх у станаўленне айчынай навукі пра літаратуру цяжка пераацаніць.

Аналізуючы раманы Міхася Лынькова, Івана Мележа, Аляксея Кулакоўскага, Уладзіміра Карпава, Ільі Гурскага, паслядоўна адстойваў арганічнае спалучэнне ў мастацкім творы «лёсу чалавека» і «лёсу народнага», асабістага, індывідуальнага і агульнанароднага, гістарычнага. Істотна важным для літаратурных лічыў заглабленне ў свет адчуванняў і перажыванняў асобы, шматграннасць паказу чалавечага характару. Гэтыя крытэрыі ў ацэнцы пісьменніцкага майстэрства і літаратурных персанажаў застануцца галоўнымі для Дзюбайлы-даследчыка і крытыка і ў наступныя дзесяцігоддзі.

Шлях у навуку і літаратуру вясковага юнака быў традыцыйны: па ім ішлі, пачынаючы з часоў Якуба Коласа, многія здольныя маладыя людзі. Праўда, пры савецкай уладзе настаўніцкія семінарыі замянілі вучылішчы, тэхнікумы, інстытуты. Як і ў іншых яго ровеснікаў, вучобу Паўла Дзюбайлы ў школе перапыніла вайна. Атэстат аб заканчэнні дзесяцігодкі атрымаў толькі ў 1949-м. Сярэдняя адукацыя па тым часе дазваляла працаваць у школе. Нядаўні выпускнік уладкаваўся настаўнікам рускай і беларускай моў і паступіў на завочнае аддзяленне філалагічнага факультэта БДУ.

Чаму не на вочнае, нідзе і ніколі не тлумачыў. Увогуле быў чалавек закрыты. Мы нічога не ведаем пра яго бацькоў, сваякоў, аднавяскоўцаў, хоць пакуль жыла маці, часта наведваўся ў роднае Кукарава. Затое пра сабраныя ў час адпачынку грыбы і журавіны заўсёды стрыманы на эмоцыі мог успомніць, здаецца, без усякай нагоды і пры гэтым нібы святлеў тварам.

Дзіця вайны, ён і гэты час хаваў у сабе, быццам вырашыўшы, што пра перажытае ім ужо расказалі ў вершах і прозе іншых. Сапраўды, у яго падлеткавым лёсе былі і арошчавыя «далёкія кастры», і «рваліся «цацкі», як у вядомым вершы Рыгора Барадуліна. След такой пасляваеннай «цацкі» каля скроні Павел Кузьміч насіў усё жыццё.

Павел Дзюбайла.

Уласныя стасункі з вайной, думаецца, абумовілі тыя крытэрыі жыццёвай праўды, якімі ён кіраваўся ў ацэнцы твораў пра Вялікую Айчынную вайну. Яшчэ малады даследчык аспрэчыў заклад аўтарытэтнага ў 1950—1960-я гады літаратурнага крытыка Нічыпара Пашкевіча на конт таго, што ў апавесцях В. Быкава («Жураўліны крык» і «Здрада») «загучалі надрыўныя ноты, якія часам ствараюць адчуванне асуджанасці герояў перад воляй лёсу», бо бачыў у гэтых ранніх творах Васіля Уладзіміравіча жорсткую праўду ваенных абставін.

Да 1957 г., калі быў залічаны ў аспірантуру, працаваў настаўнікам, потым завучам, дырэктарам, інспектарам школ Маладзечанскага абласнага Кар'ернага рост выдавочны, але тое, што часта мянялася месца працы (Крэўская СШ, Вішнеўская сямігодка, Аляхновіцкая СШ...), наводзіць на думку, што не там сябе шукаў. Іншую жыццёвую калію падказвалі паэтычныя радкі, якія пачалі нараджацца ў яго яшчэ ў час вучобы ў школе. Напачатку 1950-х асобныя вершы («Роднае сяло», «Звеннявая» і інш.) нават трапілі на старонкі рэспубліканскага друку.

У гэты час ён зарэкамендаваў сябе і як настаўнік-метадыст, але настойліва заяўляла аб сабе і жаданне выказацца пра літаратурныя творы. Сярод яго першых публікацый — рэцэнзіі на раманы Віліса Лаціса «Да новага берага» і апавесць Янкі Брыля «Пачатак сталасці». З сярэдзіны 1950-х гадоў Павел Дзюбайла ўжо сістэматычна выступае ў перыядычным друку з літаратурна-крытычнымі артыкуламі і рэцэнзіямі на мастацкія творы, на кнігі даследчыкаў літаратуры (Юліі Канэ, Янкі Казека, Фёдора Куляшова). Паступленне ў аспірантуру Інстытута літаратуры АН БССР праз тры гады пасля заканчэння вучобы ў БДУ стала яго лагічным жыццёвым падрыхтаваным крокам.

Тэму кандыдацкай дысертацыі падказала пасляваенная рэчаіснасць. Савецкая літаратура актыўна асэнсоўвала лёсаносныя падзеі Вялікай Айчынай вайны, а ў беларускай прозе раманы жанр станавіўся паўнапраўным складнікам літаратурнага працэсу, перажываў сваё адраджэнне, на новым гістарычным этапе аднаўляючы перарваную ў 1930-я гады эпічную традыцыю.

У беларускай ваеннай прозе асобнае месца займаюць сацыяльна-філасофскія раманы Кузьмы Чорнага «Пошукі будучыні», «Вялікі дзень», «Млечны шлях». Яны не ўлісваліся ва ўжо абазначанае ў 1950-я гады рэчышча панарамнага рамана з яго шырокім ахопам прывязаных да розных этапаў ваеннага ліхалецця падзей і вялікай колькасцю персанажаў. Пра месца чорнаўскіх твораў у літаратурным працэсе і іх жанравую адметнасць прароча пісаў у канцы 1960-х А. Адамовіч: «Чым далей наша беларуская проза, сённяшняя проза аб Айчынай вайне

рухаецца наперад у сваім развіцці, тым бліжэй яна падыходзіць да гэтых раманнаў Кузьмы Чорнага, у якіх вайна, фашызм паказаны і асэнсаваны з вышыні філасофска-гістарычнага і мастацкага вопыту чалавецтва».

Павел Дзюбайла з увагай паставіўся да чорнаўскага працытання падзей вайны. Сярод яго назіранняў нямала слушных і для сённяшняга часу, напрыклад, выснова, што «Пошукі будучыні», «Вялікі дзень» маюць рэзка выражаныя сацыяльна-гістарычны, так і філасофска-псіхалагічны характар». Па знешніх фармальных прыкметах (аб'ём, час дзеяння, ахоп падзей, колькасць герояў) «Млечны шлях», адзначаў аспірант, сапраўды цяжка аднесці да раманага жанру. Тагачасная літаратура шырока дэманстравала іншы, эпапейны яго тып. Аднак, даказаў ён далей, гэты невялікі твор нясе ў сабе значны змест дзякуючы «багаццю маральна-філасофскіх думак і абагульненняў, глыбіні псіхалагічнага аналізу стану герояў».

Аналізуючы раманы Міхася Лынькова, Івана Мележа, Аляксея Кулакоўскага, Уладзіміра Карпава, Ільі Гурскага, паслядоўна адстойваў арганічнае спалучэнне ў мастацкім творы «лёсу чалавека» і «лёсу народнага», асабістага, індывідуальнага і агульнанароднага, гістарычнага. Істотна важным для літаратуры лічыў заглабленне ў свет адчуванняў і перажыванняў асобы, шматграннасць паказу чалавечага характару. Гэтыя крытэрыі ў ацэнцы пісьменніцкага майстэрства і літаратурных персанажаў застануцца галоўнымі для Дзюбайлы-даследчыка і крытыка і ў наступныя дзесяцігоддзі.

На матэрыяле дысертацыйнай працы ў 1964 г. з'явілася яго першая манаграфія «Беларускі раман аб Вялікай Айчынай вайне». Наступная, у многім наватарская для айчынага літаратурнага слова, кніга «Праблемы стылю ў сучаснай беларускай прозе» пабачыла свет у 1973-м. Павел Кузьміч вылучыў тры асноўныя стыльвыя напрамкі, якія, на яго погляд, сфарміраваліся ў нацыянальнай прозе. Уласныя высновы ён падмацаваў грунтоўным аналізам твораў Івана Мележа, Івана Шамякіна, Івана Чыгрынава, Міхася Лынькова, Янкі Брыля, Міхася Стральцова, Івана Навуменкі, Уладзіміра Караткевіча.

Назвы асобных кніг падкрэсліваюць іх абагульняючы аглядавы характар: «Беларускі раман. Гады 70-я» (1982), «Панарама сучаснай беларускай прозы» (1986), «У пошуках духоўных каштоўнасцей: Беларуская проза сёння», «Вялікі Кастрычнік і сучасная беларуская літаратура» (1988). Гаворачы пра вартасці твораў, крытык адзначаў і недахопы, мастацкія пралікі аўтараў, пры гэтым не асабліва звязаючы на іх «вядомасць» і «заслужанасць».

У 1978 г. выйшла даследаванне «Вобраз нашага сучасніка ў беларускай прозе». Да гэтай тэмы, якая лічылася актуальнай для свайго часу, вярнуўся і ў манаграфіі «Наш сучаснік у жыцці і літаратуры» (1984). Яго турбавала «шырокая арыентацыя нашай прозы на чалавечую пасрэднасць, якая як бы ўжо прызначаецца жыццёвай нормай», бянтэжыла, што «ў многіх творах вельмі ўжо ардынарная асоба». У сваіх разважаннях даследчык слухна зыходзіў з таго, што не пасада, не род заняткаў ці прафесія, не становішча ў грамадстве робяць асобу ардынарнай ці неардынарнай, а звязваў гэта з такой маральна-этычнай катэгорыяй як духоўнасць. Гэта стала прадметам праблемнай гаворкі ў кнізе 1987 г. «У пошуках духоўных каштоўнасцей: Беларуская проза сёння».

Даследаванні Паўла Дзюбайлы вызначаліся шырокім ахопам фактычнага матэрыялу: амаль усё, што з'яўлялася ў друку, ім працытвалася і асэнсоўвалася, упісвалася ў карціну літаратурнага працэсу. Назвы асобных кніг падкрэсліваюць іх абагульняючы аглядавы характар: «Беларускі раман. Гады 70-я» (1982), «Панарама сучаснай беларускай прозы» (1986), «У пошуках духоўных каштоўнасцей: Беларуская проза сёння», «Вялікі Кастрычнік і сучасная беларуская літаратура» (1988). Гаворачы пра вартасці твораў, крытык адзначаў і недахопы, мастацкія пралікі аўтараў, пры гэтым не асабліва звязаючы на іх «вядомасць» і «заслужанасць». Зразумела, такі падыход прымаўся далёка не ўсімі. Аднак сярод яго публікацый няма так званных разгромных рэцэнзій, адсутнічае непавага да асобы пісьменніка. У іх пануе аб'ектыўнасць, аргументаванасць, заглабленасць у тэкст.

1980-я гады самыя плённыя ў творчым жыцці Паўла Кузьміча. Для паўнаты карціны назаву яшчэ зборнік «У вялікай дарозе» (1981). Аднак, калі перачытваем змястоўныя, прафесійна напісаныя артыкулы і раздзелы вопытнага даследчыка, з'яўляецца ўражанне, што ў іх амаль не адчуваецца пульс імклівага абнаўлення грамадскай свядомасці і, адпаведна, літаратуры. Здзіўляе маўчанне ў бурнай палеміцы вакол новых твораў Віктара Астаф'ева, Валянціна Распуціна, Чынгіза Айтматава, Пімена Панчанкі і іншых пісьменнікаў. Прынамсі, водгукаў на яе няма ў апошняй яго кнізе «Час, літаратура, крытыка» (1992). Хаця ён чытаў усё, што з'яўлялася ў друку ў пераломныя 1980-я гады, чытаў неак вельмі спакойна. Здавалася, новыя і вярнутыя з небыцця творы ў яго свядомасці, у адносінах да рэчаіснасці нічога не мянялі. Знешне гэта быў усё той жа Павел Кузьміч: спакойны, ураўнаважаны, засяроджаны на штодзённых інстытуцкіх справах. Але нейкі пацішэль, яшчэ менш кантактны.

Для мяне Павел Кузьміч не толькі старэйшы, больш вопытны калега, а і навуковы кіраўнік кандыдацкай дысертацыі, чалавек, які ў далёкім 1976 годзе паверыў у мае магчымасці. Дванаццаць гадоў ён быў патрабавальным, строгім, але заўсёды аб'ектыўным і справядлівым начальнікам. Так ставіўся і да іншых супрацоўнікаў аддзела. Любіў ва ўсім парадак, дысцыпліну, але мог адступіць ад сваіх прынцыпаў, калі чалавек трапляў у бяду.

Не магу адназначна пагадзіцца з нібыта выдавочным, што ён у свае апошнія гады прыпадобніўся вядомай птушцы, якая, ратуючыся ад небяспекі, апускае галаву ў пясок. Ці не хавалася пад маскай аб'явакавасці вялікая і балючая драма расчаравання ў ідэалах, з якімі сумленна і годна ішоў па жыцці? Але нават калі гэта і так, калі застаўся ў звыклым, зразумелым, камфортным для сябе часе? Ён урэшце вельмі шмат зрабіў для гэтага часу, як на сённяшняе разуменне, не такога ўжо і дрэннага ў жыцці народа.

Нельга не згадаць яшчэ адну сферу яго дзейнасці — удзел у шматфункцыянальнай працы Інстытута літаратуры. З 1968 г. і да самай смерці (памёр 24 студзеня 1995-а) займаў адказную пасаду загадчыка аддзела сучаснай беларускай літаратуры і крытыкі. Быў нязменным неафіцыйным і афіцыйным рэдактарам усіх планавых тэм, якія выконваліся супрацоўнікамі. Яго прызвішча як навуковага рэдактара ці члена рэдакцыйнай калегіі пазначана на многіх апублікаваных у 1980-я гады працах работнікаў гэтай установы. Чвэрць стагоддзя Павел Кузьміч выконваў абавязкі намесніка старшыні Спецыялізаванага савета па абароне кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый. Пад яго непасрэдным кіраўніцтвам падрыхтавана і паспяхова абаронена больш за дзесяць кандыдацкіх прац.

Таіса ГРАМАДЧАНКА, кандыдат філалагічных навук Фота прадстаўлена Беларускім дзяржаўным архівам-музеям літаратуры і мастацтва.

Патэнцыял новага прачытання

У гісторыі беларускага літаратуразнаўства з канца 1980-х гадоў стратэгічны курс, узяты на змену ракурсаў асэнсавання культурнай спадчыны, знайшоў сваю рэалізацыю найперш у вяртанні імёнаў і твораў, прачытанні мастацкіх тэкстаў паводле вядомых філасофскіх канцэпцый, спробах кантэкстуальнага (еўрапейскага, сусветнага) вызначэння нацыянальнага пісьменства. Пры ўсёй велізарнай колькасці напрацаванай абнаўленчай літаратуры вельмі нямногія кнігі, на нашу думку, могуць прэтэндаваць на кардынальна новае, аўтарскае прачытанне, маштабнасць і глыбіню даследчыцкага светабачання. А з нешматлікіх выданняў толькі адзінкавыя здольны па-сапраўднаму разварушыць айчынную гуманітарыстыку, надаць імпульс добра распрацаваным напрамкам і вызначыць новыя дзейсныя перспектывы.

Ад нашаніўскай класікі пачатку XX стагоддзя ў мастацкай літаратуры замацавалася і ўстойліва дамінуе да сёння дыдактычная зададзенасць, устаноўка на хрэстаматыйнасць, уключанасць у вучэбна-выхаваўчы працэс. На ролю «Трэцяга чытання для дзяцей беларусаў» услед за Цёткай і Якубам Коласам прэтэндуе мноства аўтараў і твораў не толькі XX, але і XXI стагоддзя. На жаль, на другі план адышло, а можа, і наогул страцілася з поля зроку бачанне літаратуры як арганічнага існавання творчай асобы, мастацкага самавыяўлення, складанага працэсу пошуку, памылак, знаходак, натхнёнага азэрэння, падзвіжніцкай працы і прафесійнага рамесніцтва. Мы дагэтуль не можам разабрацца з дыскусіяй 1913 года, вырвацца пры яе асэнсаванні з абдоймаў палітызаванасці і суб'ектывізму.

Амаль усе новыя літаратуры пачыналі свой шлях у XIX стагоддзі з парадзіравання, каларытнага нацыянальнага пераніцоўвання класіцыстычных канонаў. Славетную лацінскую «Энеіду» Вергілія пераапрацуе на беларускі манер — услед за французскімі, украінскімі, рускімі ўзорамі — «Энеіда навыварат» Вікенція Равінскага. У пачатку стагоддзя XX-га ўменне «ўсміхнуцца» ў многіх літаратурах расцэньвалася ў якасці асноўнага паказчыка сталасці культурных традыцый, здольнасці да крытычнага самаасэнсавання.

Запрашэнне да роздуму

Дзве кнігі на маім сталі: сёлетняя, якая якраз і разварэдзіла многія тэмы, адкладзеныя на потым, і выдадзеная значна раней, у 2009 годзе. Абодва аўтары — вядомыя вучоныя-літаратуразнаўцы, прадстаўнікі розных філалагічных пакаленняў: Іван Штэйнер і Алёг Лойка. У кнігах выдатна засведчана і генерацыйная повязь, і пераемнасць навуковых клопатаў, і, што асабліва адметна, — нязвыкла свежае, арыгінальнае прачытанне класічных твораў, культурных падзей мінулага, «сваёй» і «чужой» мастацкай спадчыны.

Кожны раздзел — асобны тэматычны блок, які заклікае да разваг, правакуе і фарміруе асобнае дыскусійнае поле думання. Выдатна адчуваецца, што аўтары маюць за плячыма вялікі педагагічны багаж і пры гэтым гатовы да «рэвалюцыі» ў сваёй сталай літаратуразнаўчай свядомасці, да якой і заклікаюць усіх творчых асоб з неардынарным мысленнем. Пры гэтым «фокус асэнсавання» (М. Бахцін) калі і знаходзіцца ў мінулым, усё адно скіраваны на сучаснасць і перадачу творчай эстафеты будучыні.

«За туманам...»

У анатацыі да эсэ «Займальная літаратура» (Мінск, 2009) адзначана: «Будуючы свае лекцыі па прынцыпе як найбольш цікава і даходліва раскажаць пра

Кілаж Аляксандра Скрэбунова.

таго ці іншага аўтара альбо лірычнага ці духоўнага героя, А. Лойка сабраў багаты літаратуразнаўчы матэрыял па гісторыі беларускай і сусветнай літаратуры». Сухі кніжны анонс моцна кантрастуе з аўтарскім уступам, напісаным інтрыгоўна, паэтычна, правакацыйна:

«Чым жыве літаратура, калі не ілжыва? Можна быць займальнай, як і даймальнай: дайме, што і не наўме! Павучальнасцю, незвычайнасцю, усмешкай і яшчэ раз займальнасцю. Адным словам, за сэрца возьме і за жабры, хоць мы не рыбы і не жабы.

Можна адзначыць, што тое, што цікавіць, лягчэй запамінаецца, што займальнае не можа не цікавіць, і пагэтану — слава займальнаму! А рэч не рэч, калі не займальная, калі нельга яе займець, не губячы, вечна за душой не маючы, як пасведчанне аб нараджэнні, як пашпарт, носячы, нібы тогу ўсяведа-вучонага маючы.

Былы студэнт філалагічнага факультэта БДУ, да ліку якіх адносіцца і аўтар гэтых радкоў, памятаюць артыстычна непаўторную манеру чытання Алёгам Лойкам сваіх вершаў. Паперы з вершамі ў адной руцэ, другая часам трымае ўяўную крышталёвую чару, аўтар няўзнак перабірае яе ў пальцах, нібы запрашае ўбачыць усе зіхатлівыя адценні паэтычнага слова. І пры гэтым запамінальная міміка, кінутыя пільныя позіркы ў аўдыторыю — у чаканні абавязковага імгненнага водгуку і суперажывання.

Вопыт педагага падказваў аўтару эсэ неабходнае прыцягненне эпизодаў уласнай біяграфіі, юнацкай прагі зазірнуць за небакрай: «Не было яшчэ спадарожнікаў, касманаўтаў, касмічных ракет і экіпажаў, ды, можа, пагэтану тройчы прыцягвала неба, тройчы займальнымі здаваліся туманныя яго

“матэрыі”. “За туманам нічога не відна...” — спявалася, а хацелася, хацелася бачыць тое, што не відно было. Бо тое, што не відно, больш за ўсё займальнае і прыцягальнае».

Фальклорны першавыток, вершаваная настройка зададзенай танальнасці прасочваюцца ў раздзелах «Не ойчыя сілы забойчыя», «Псеўданімы — не мімы», «На аднаго папа папоў капа». Рамантычны светапогляд аўтара-эрудыта, багатая фактура еўрапейскай літаратурнай класікі і беларускай творчай практыкі паўстаюць у структурных частках «Не з літары таго пачатак», «Калі б не адаптацыя», «Чым глабальней, тым займальней», «Загадкі і чуды натхнення», «Ці ілжэ падпаручнік

свае крытэрыі вызначэння таленту пісьменніка: майстэрства валодання іроніяй, гратэскам, смехавая палітра творчага самавыяўлення. Не можа не ўразіць, акрамя ўсяго іншага, як чэшскае мастацтва нязмушана і арганічна прачытваецца ў якасці неад'емнага складніка еўрапейскай культуры.

Вопыт педагага падказваў аўтару эсэ неабходнае прыцягненне эпизодаў уласнай біяграфіі, юнацкай прагі зазірнуць за небакрай: «Не было яшчэ спадарожнікаў, касманаўтаў, касмічных ракет і экіпажаў, ды, можа, пагэтану тройчы прыцягвала неба, тройчы займальнымі здаваліся туманныя яго “матэрыі”. “За туманам нічога не відна...” — спявалася, а хацелася, хацелася бачыць тое, што не відно было. Бо тое, што не відно, больш за ўсё займальнае і прыцягальнае».

Кніга і літаратура непадзельныя ў сваім цэласным успрыманні. Таму і канцэптуальным, і вызначальным з'яўляецца зачыннае разважанне Івана Штэйнера «Ці наступіў канец эпохі Гутэнберга?» у кнізе «Пахвала слову сыходзячаму. Пазнавальна-займальнае эсэ аб лёсах літаратуры» (Гомель, 2021). Герой рамана Віктора Гюго «Сабор Парыжскай Божай Маці» (1831) святар Клод Фрало не пытаўся, а сцвярджаў, што кніга, прагматычнае вынаходніцтва Гутэнберга, загубіць сабор, сакральнае ў архітэктуры і культуры.

Клопат і развагі сучаснага аўтара на новым гістарычным вітку прысвечаны лёсу класічнай літаратуры ў эпоху глабалізацыі, пошуку жыццёвай сілы мастацтва ў сувязі з рэлігіяй і філасофскай думкай, грамадскімі запытамі розных эпох. Погляд на пісьменніка пададзены не ў парадным, кабінетным інтэр'еры, а ў сямейным, прафесійным, нязвыкла дысанансным з пункту гледжання яго фізічнага і псіхічнага станаў. Адказы на вечныя праблемы мастацтва вядомыя ў сваіх фармулёўках, але прынцыпова адрозныя ў форме і неардынарным фармаце аўтарскіх рашэнняў.

Іван Штэйнер наследуе літаратуразнаўчыя традыцыі, услед за Алёгам Лойкам разважае над уласна літаратуразнаўчымі клопатамі, класічнымі жанрамі, іх дыферэнцыяцыяй і ўлучанасцю ў сучасны мастацкі працэс. Пры гэтым кніга, выдадзеная сёлета ў Гомелі, істотна адрозніваецца маштабнасцю ахопу культуралагічнага матэрыялу, выключна амбіннымі мэтамі і задачамі. Адна з галоўных срод іх — спасціжэнне мастацкай літаратуры як выключнага феномена чалавечай цывілізацыі. Аўтар па-майстэрску мяняе рознамоўныя тэкставыя рэгістры, апелюе да старажытнасці і найноўшых рэалій жыцця і творчасці, прыцягвае ўвагу нечаканымі фармулёўкамі, зваблівымі думкамі, незвычайнымі гранямі пісьменніцкага жыццяпісу і мастацкіх вынаходніцтваў. На жаль, сёння стала звыклым і празмерна часта ўжываецца вызначэнне «геніяльны» (радок, твор, вобраз і інш.) у дачыненні да літаратурных тэкстаў. Іван Штэйнер узяўся за наватарскую і вельмі складаную задачу: рэабілітаваць творчасць, натхненне, імкненне зазірнуць за небакрай ж з'явы неспасцігальнага, касмічнага характару, паглядзець на гісторыка-літаратурны, мастацкі працэсы незацярушаным позіркам прагнага да ведаў неафіта. Думаецца, гэта яму паспяхова ўдалося.

Мікола ТРУС,
кандыдат філалагічных навук

З творчага рога — усяго многа

Уладзімір Мазго. Хутка стану
чэмпіёнам. Беларуская Энцыклапедыя
імя Петруся Бройкі. 2021. 48 см.

**Уладзімір Мазго — паэт зна-
ны. Да ўсяго і песеннік,
больш за сотню яго вершаў па-
кладзены на музыку. Не чужая
яму і публіцыстыка. Аднак аса-
бліва плённа ён аздабляе творчую
дзялянку дзіцячай літаратуры.
Нерасчаравала яго новая кніга —
«Хутка стану чэмпіёнам», сёлета
выпушчаная выдавецтвам «Бе-
ларуская Энцыклапедыя імя Пе-
труся Бройкі».**

Пад адной вокладкай сабраны трады-
цыйныя вершы, скарагаворкі, каламбу-
ры... Хоць жанравае вызначэнне твораў
часам умоўнае. Прынамсі, асобных ска-
рагаворак і каламбураў. З аднаго раз-
дзела іх можна лёгка перанесці ў іншы.
Але гэта не так істотна, бо хлопчыкаў і
дзяўчынак мала цікавіць тое, да якога
жанру адносіцца напісанае. Пра гэта яны
даведаюцца толькі па падказцы даро-
слых. Для іх важна, пра што расказваец-
ца, а галоўнае, наколькі гэта цікава.

Уладзіміра Мазго не трэба вучыць,
як зрабіць маленькага чытача «сваім»,
ён даўно выпрацаваў уласны падыход.
Які — гэта добра відаць з верша «Конік»,
што адкрывае кніжку:

*Конік скача па траве.
— Падвясі! — хлапчук заве.
А ён скокнуў на далонь:
— Конік, дружа мой, не конь!*

Напісана ў лепшых традыцыях дзіця-
чай літаратуры. Той літаратуры, аўтары
якой глядзяць на ўсё вачыма саміх дзя-
цей, чым і выклікаюць у іх вялікі давер да
напісанага. Уладзіміру Мінавічу ўдалося
праз простую сітуацыю патлумачыць,
хто такі конік, а хто — конь, а гэта веда-
юць не ўсе хлопчыкі і дзяўчынкі, асабліва
гарадскія.

У вершы «Агурок» дзяўчынка выяўляе
нечаканую для свайго ўзросту назіраль-
насць. Яна здатная заўважыць такое, што
і не кожны дарослы можа:

*На градзе сядзіць звярок,
Што завецца агурок.
Усміхаецца Людміла:
— Шыя нібы ў кракадзіла.*

«А і сапраўды гэта так!» — пагодзяцца
маленькія чытачы, здзівіўшыся, як яны
самі не заўважалі. Калі ж пазнаёмяцца,
напрыклад, з вершам «Баран і «Баране-
са», ад душы пасмяюцца:

*Баран авеццы кажа:
— Ну!
Цягні на поле барану.*

*Упарціцца гарэза:
— Баран,
Я — баранеса!*

Як і чытаючы «Смяшынку»:

*Разважаў
На ўроку Ясь:
«Калі муж князіні —
Князь,
Вывад просіцца
Адзін,
Што ў графіні муж —
Графін».*

А вось скарагаворкі, на маю думку,
абудзяць жаданне ў хлопчыкаў і дзяўчы-
нак паспаборнічаць у каго лепш і хутчэй
атрымаецца. Ды зрабіць гэта не проста,
бо Уладзімір Мазго і тут выявіўся як до-
бры майстар. Так умела падбірае фразы
з наборам гукаў, якія цяжка прамаўля-
юцца, што трэба добра пастарацца, каб,
не спатыкаючыся, выказаць іх. Для пры-
кладу: «Франц // У Францыю // Паехаў, //
Каб на франк // Купіць // Арэхаў»; «Барыс
// Па барбарысы // Паехаў // У Барысаў.
// Прывёз Барыс // Нам барбарыс — //
Сваім сябрам — салодкі прыз».

Гэтая скарагаворка яшчэ больш скла-
даная:

*У запарку,
Ля вальеры,
Стаяў з Валерыяй
Валера.
У запарку
Ад вальеры
Не адарваць было
Валеры.*

Аднак кніжка невыпадкава названа
«Хутка стану чэмпіёнам». Асноўную на-
грузку ў ёй нясуць творы, юныя героі
якіх займаюцца рознымі відамі спорту.
Найперш — Вася, герой некалькіх тво-
раў. Пра яго і ягоную сяброўку Васілінку
паэт упершыню згадвае ў вершы «Птуш-
кі і вяснушкі». Згадвае з той цеплынёй,
калі дастаткова асобных штрыхоў, каб
замілавана паглядзець на гэтых дзетак, з
даверам да іх паставіцца:

*Прыйшла шчаслівая хвілінка:
Сягоння Вася з Васілінкай
Вясну жаданую гукаюць
І птушак з выраю чакаюць.
На твары ўспыхнулі вяснушкі,
Калі вясну прынеслі птушкі.*

Вася з Васілінкай і самі, нібы тыя птуш-
кі, радыюць ужо адным сваім з'яўленнем.
Іх сяброўства светлае і шчырае. Такое,
што і бывае ў хлопчыкаў і дзяўчынак,
якія адкрыта глядзяць на свет, прыемна
ставяцца адно да аднаго. А што Васем
нельга не захапляцца, упэўнівае раз-
дзел «Тузін Васевых прыгод, паяднаў якія
спорт».

Раздзел, што складаецца з 12 вершаў,
атрымаўся як кніжка ў кніжцы. Вася — і
лыжнік, якому застаецца пазайздросціць
(«Лыжны крос»), ён — і ў футболе хват
(«Нечаканы паварот»), і баксёр таксама
яшчэ той. Невыпадкава «на фінальным
паядынку, // Вася ўбачыў Васілінку. //
Падтрымаць прыйшла сяброўка, // Важ-
ны бой — не трэніроўка». Хацела бачыць
яго пераможцам. І Вася не падвёў («На-
каўт»).

Талент Уладзіміра Мазго адметны і
тым, што ён піша шмат забаўляльных
твораў. Ды і ў «сур'ёзных» часта трапля-
юцца крупіны тонкага гумару. У дзіцячых
прыгодах таксама не абыходзіцца без ка-
мічных сітуацый. Важна і тое, што яны
не надуманыя, а ўзятыя з жыцця. Гучаць
своеасаблівым напамінам хлопчыкам
і дзяўчынам аб тым, што здарыцца ча-
сам можа самае рознае. Галоўнае — не
разгубіцца, як гэта адбылося аднойчы з
Васем («Складаны трук»). Калі трэніра-
ваўся на прыродзе, раптам «прыбег казёл
здаля, // Кінуўся на Васіля». Іншы б кі-
нуўся ўцякаць. Іншы, ды не Вася:

*А хлапчук заплюшчыў вочы —
Праз казла ўміг пераскочыў.*

*Хваляць Васю: «Наш сябрук
Паказаў складаны трук!»*

Кніжка «Хутка стану чэмпіёнам» —
добры падарунак дзятве. Напісана яна з
талентам, як і ўсё, што належыць пяру
Уладзіміра Мазго. Чарговы раз адбыло-
ся тое, што ў яго назіралася неаднойчы:
з творчага рога — знаходак, адкрыц-
цяў многа. Але ўсё ж не магу не зрабіць
адну заўвагу. Праўда, не самому паэту,
а мастаку Уладзіміру Сытчанку. Верш
«У спартыўных модных шортах...»,
ён, мне здалася, прачытаў няўважліва.
У тэксце пра юнага спартсмена сказана:

*На спіне
Трапечы майка,
А на ёй —
Смяецца зайка...*

Толькі на малюнку на майцы гэтага
зайку шукаць марна. Што ж, і такое бы-
вае.

Юрась СВІРЫДОВІЧ

Цыркавое шоу... на спіне каровы

Алесь Марціновіч. Ліза — пераможца тыгра:
аповесць-казка. Беларусь. 2021. 111 с.

**Новая кніга Алеся Марціновіча «Ліза —
пераможца тыгра» адрасаваная хлоп-
чыкам і дзяўчынкам. Для маленькіх ён
піша апавяданні, казкі. Дзецям старэйшага
ўзросту адрасуе гістарычныя эсэ, нарысы.
Апошнім часам упадабаў жанр аповесць-
казка. Першынцам у ім стала кніга «Альма.
Прыгоды на зямлі і ў космасе». «Ліза...» —
працяг яе.**

Альма і Ліза, жывучы ў адной кватэры, моцна па-
сябравалі. Да таго неразлучныя, што часам іх называ-
юць Альмалізамі. Аднак паводзінамі адрозніваюцца.
Альма — таварыская, памяркоўная. Ліза, наадварот,
«дзяўчынка» з характарам. Яна неахвотна падпускае да
сябе, і лашчыць яе трэба асцярожна, бо і ўкусіць можа.
У першай аповесці-казцы расказвалася і пра яе, але,
як відаць з назвы, галоўнай гераіняй была Альма.
У творы перапляталіся падзеі рэальныя і фантастыч-
ныя, настолькі нечаканыя, неверагодныя, аж дух зай-
мае. Асабліва цікава, як Альма трапіла ў краіну Сваса,
што знаходзіцца ў сузор'і Гончых Псоў. У ёй жывуць
адны сабакі, якія ні ад каго не залежаць. Адсюль і назва
Сваса — свабодныя сабакі. Альма дапамагла ім перамаг-
чы касмічнага разбойніка, ваўкадава Мёртвага Хватка.

З Альмай дзеці сустрэнуцца і ў новай аповесці-казцы
Алеся Марціновіча. Цяпер у цэнтры апавяду Ліза, якая
трапляе ў не менш неверагодныя сітуацыі, як дагэтуль
яе сяброўка. Сустрэча з тыграм Кінгам ужо чаго варта!

Усё жыццё ён выступаў у цырку, дзе і
нарадзіўся. Калі пастарэў, яго выраш-
ылі перасяліць у запарк. Паколькі
ён «толькі з выгляду быў грозным.
На самай справе ці не самы добры з
усіх тыграў на свеце», клетку, у якой
яго везлі на аўтамашыне, асабліва
старанна не зачынялі. Гэтым Кінг і
скарыстаўся. Выскачыўшы на хаду,
хацеў пабачыць лес, а замест яго тра-
піў у высокую кукурузу. У ёй якраз
прагульвалася на задніх лапах Ліза.
Яна прапанавала тыгру пазнаёміцца,
«аднак у адказ пачуўся грозны рык».
Іншы кінуўся б уцякаць. Ліза ж не
спалохалася, «задняя лапай дала та-
кога выспятка, што ўцякаў, як пала-
хлівы заяц».

Безумоўна, гэтая сітуацыя за-
цікавіць дзетак. Перад ёю таксама
адбылося такое, што магчыма толькі ў
казцы. Але яно блізкае да рэальнасці. Захацела галоўная гераіня паку-
пацца ў Эгейскім моры, пра якое шмат чула. Выйсце
знайшла хутка. Якое — відаць з першай часткі кнігі —
«Эгейскае мора... у ваннай». Назва інтрыгоўная. Аповед
настолькі захапляльная, што ад напісанага не адарвацца.
Тым больш, чытаючы другую частку кнігі — «Джунгі
пасярод вёскі».

Алесь Марціновіч прытрымліваецца той жа кам-
пазіцыйнай пабудовы, як і ў кнізе «Альма...» Чатыры
часткі — гэта магчымасць пільней засяродзіць увагу на
пэўнай сітуацыі, каб яшчэ больш зацікавіць чытача. Так,
у трэцяй частцы — «У кошыку над горадам» — расказ-

ваецца пра палёт Лізы над Мінскам.
Пазнаёміўшыся з голубам Кешам, а
пасля і з яго сяброўкай Гешай, якія
зляталі на лоджыю, Ліза падгавары-
ла іх падняць яе ў паветра.

Нямала інтрыгі і ў заключнай
частцы «Ты да нас, Карабас-Ба-
рабас?». Але ў кожнай апроч ас-
ноўнага сюжэту прысутнічаюць і
адгалінаванні. Гэта дазволіла Але-
сю Марціновічу ўзмацніць у творы
прыгодніцкія элементы, у выніку
чаго «партрэт» галоўнай гераіні
атрымаўся яшчэ больш прывабным.
Прынамсі, у прытупку для жывёл,
куды яе завезлі за хуліганства, Ліза
не толькі не разгубілася, а і пасябра-
вала з катом Басяком. У адной з вё-
сак праехала на спіне каровы Муфу,
што было ўспрынята... цыркавым шоу. На Месяцы
галоўныя лунацік Кіс-гаў («Яго імя адпавядала ягонай
знешнасці. Ён чымсьці нагадваў і ката, і сабаку»), рас-
казаў пра сваіх суродзічаў, якія жывуць у шматкіла-
метровых тунэлях унутры планеты. Праўда, гэта Лізе
толькі саснілася.

Аднак яна не супраць наведацца на Месяц і наяве.
А спачатку злятаць у краіну Сваса. Толькі... Аповесць-
казка завяршаецца так: «Нечакана адбылося непрадба-
чанае. Што канкрэтна, даведаешся з маёй чарговай кнігі
пра Альму, Лізу і яе сяброў». Каб жа яна была гэткай ціка-
вай, займальнай, як і папярэднія! Што ж, пачакаем...

Генадзь БАЗАНАЎ

Віктар ШНІП

Балада Кандрата Крапівы
(5.03.1896—7.01.1991)

Пасвятлела ўміг у кабінеце —
Заляцеў праз фортку матылёк.
А за ім гарэзны цёплы вецер
Распавесці, як жыве Нізок,
Дзе цяпер ты рэдка ўжо бываеш.
Там вяскоўцы помняць земляка.
Ну а ты ўсё пішаеш, засядаеш
І ўсё мроіш сцэжкі да Нізка.
Матыльку нявольна ў кабінеце —
То прысядзе, то лятае зноў.
Ён — крылаты напамін аб леце,
Дзе ты босы да вады ішоў,
І спявалі гойна птушкі ў полі,
І шумеў, квітнеў азёрна лён.
Ты ішчаслівым больш не быў ніколі,
Як тады. Мінула ўсё, як сон.
Матылёк да форткі падлятае
І злятае, быццам не было.
І ты фортку зноў не зачыняеш.
Матылька няма, ды ёсць святло,
Што прынёс ён для цябе, старога.
І ты доўга праз акно глядзіш
І сваю вялікую дарогу
Бачыш. Усміхаешыся. Маўчыш.

Балада Міхася Лынькова
(30.11.1899—21.09.1975)

Нарачанскія сосны трымаюць нябёсы
І плюскочыцца Нарач у летняй начы.
Ты ля вогнішча ў садзе сядзіш сёння босы

І глядзіш як смалою сцякаюць карчы
У агні, што віруе, на момант сціхае
І, страляючы іскрамі, злёгку дыміць.
Ты прыехаў адзін, ты сяброў не чакаеш,
Ёсць жаданне ў цябе ў адзіноце пабыць
І ўзгадаць тыя дні,

калі ты быў ішчаслівы
Не таму, што пісаў і чыталі цябе,
А таму, што ты чуў жаўрукоў
па-над нівай,

Мог за ветрам сачыць,
што прысеў на вярбе.
А цяпер ты вядомы, цяпер ты заняты,
І няма ў цябе часу на зоры глядзець.
Каля Нарачы маеш чырвоную хату,
Ты сюды прыязджаеш душой маладзець.
І цяпер ты стаіш каля вогнішча ціха,
І яно асвятляе цябе і твой сад,
І глядзіш, як з вадай

Млечны Шлях п’е ласіха
І губамі збірае з травы зоркапад.
Ноч, як дым, праляціць
і пачнецца світанне,
І ў вуголлі чарнюткім агонь прападзе.
Зноў паедзеш у горад,
пісаць там зноў станеш,
Ды не так, як шаптаў
нарачанскай вадзе.

Балада Петруся Броўкі
(25.06.1905—24.03.1980)

Хіба на вечар той мог ты забыцца?
Сонца за борам жар-птушкай садзіцца,
Штосьці спявае пясчотнае бор,
Пахне чабор, о як пахне чабор...

Ты не забыўся, бо як тут забыцца.
Цёплы туман над ракою дыміцца.
Ты малады, першы раз пакахаў.
Думаў прызнацца, але прамаўчаў...

Сёння сядзіш у сваім кабінеце.
Бачыш партрэт свой у новай газеце.
Радасці толькі чамусьці няма.
Дымам задушлівым пахне зіма...

Штосьці падпішаеш,
а штось пачытаеш.

Потым адвезці дамоў загадаеш.
Будзеш з машыны на горад глядзець.
Верш у табе будзе спаць, як мядзведзь...

Ціха ў кватэры, і ты ў кабінеце
Зноў сябе бачыш у нейкай газеце.
Толькі натхнення чамусьці няма.
Зоркі з нябёс асытае зіма...

Шэпчаеш: «Нічога не мог я забыцца...
Сонца за борам жар-птушкай садзіцца,
Штосьці спявае пясчотнае бор,
Пахне чабор, о як пахне чабор...»

Балада Андрэя Макаёнка
(12.11.1920—16.11.1982)

Апусцела сцэна, апусцела зала,
Ды яшчэ гарыць над крэсламі святло,
Дзе людзям нядаўна месцаў не хапала,
Дзе табе таксама роздумна было.

Ты ідзеш да сцэны, як да эшафота,
На які ліліся слёзы, смех і кроў
Не артыстаў знаных, а твайго народа,
Пра які ты пішаеш і сваю любоў

Не хаваеш, бо яна жыве заўсёды
Толькі ў справах, а не ў крыку:
«Я люблю!»

І ад дзюбачкі пярэ твая
любоў-гаркота
Павуцінкаю, пакінуўшы зямлю,

Пралятае над тэатрам, па-над краем,
Па арбіце, дзе Лявоніха была.
Ты ўзыйшоў на сцэну, і святло згасае,
Быццам тут ніколі не было святла.

Уначы дадому ты ідзеш няспешна,
Думаеш ізноў: «Пра што цяпер пісаць,
Каб было не проста
толькі вельмі смешна?»

І ў нябёсах зоркі з вечнасцю маўчаць.

Балада Івана Мележа
(8.02.1921—9.08.1976)

Балота ёсць, ды людзі на балоце
Не горш за тых, што на пяску жывуць,
Бо ўсё ствараецца з крыві і ў поце,
І ўсё пасля сыходзіць у траву,
Што вечнасцю завецца ў нашым свеце,
Дзе ты прайшоў праклятую вайну.

Ідзеш па Глінішчы, халодны вецер
Зрывае з дрэў апошнюю вясну,
Тваю вясну, дзе чуеш песні маці,
Што для цябе спявала, каб ты рос
У ішчасці і людзям прыносіў ішчасце,
І не саромеўся ніякіх слёз.
Вяскоўцы шапкі прад табой здымаюць
Не з-за таго — прад імі лаўрэат —
Пра лаўрэатства многія й не знаюць,
Галоўнае — прыйшоў да іх, як брат.
І назаўжды з людзьмі на балоце
Ты развітаўся і, сказаўшы ім,
Каб не здаваліся ў палон самоце,
Пайшоў у свет, дзе месца ёсць усім —
І Васілю, і Ганне, і Яўхіму,
І кожнаму, хто нарадзіўся Тут
І ў працы моўчкі век любіў Радзіму
І быў багаты, бо меў родны кут.

Балада Івана Навуменкі
(16.02.1925—17.12.2006)

Сасна пры дарозе і ты ля сасны.
Здаецца, што век як

з праклятай вайны
Вярнуўся, ды не пазнікалі акопы
У сэрцах людскіх,

на прасторах Еўропы,
І вецер віруе і пыл уздымае,
І коршак над полем жытнёвым лятае.
Ты болей суды не прыедзеш ніколі.
Не будзеш глядзець на дарогу ўжо болей,
Якая сцяжынай вузенькаю стане,
А потым і знікне ў траве і ў тумане.
У горадзе добра, але там нічога
Няма, як вось тут, для душы дарагога,
Як гэтыя птушкі, што міла спяваюць,
Як хаты вяскоўцаў,
што родных чакаюць.

Там жонка, там дзеці,
там тоўстыя кнігі.
Няміга там ёсць і няма там Нямігі.
Яна пад зямлёю, як наша былое,
Якое чамусьці і не залатое,
Як тая сасна, што жыве пры дарозе,
І жыць застанецца

ў тваёй ціхай прозе.
Ты, стомлены, вернешся ўвечар дадому,
І, дзе пабываў, ты не скажаш нікому.
І дні палятуць, як лістота сухая,
І знікнуць у вечнасці, што нас чакае.
Ды будоў ля неба, нібы ля сцяны,
Сасна пры дарозе і ты ля сасны.

Валерый КУХАРЧУК

Навальнічныя вершы

Сёння Цэльсій зноў адмераў трыццаць,
Фарэнгейт увагуле сшалеў.
Цэлы век, здаецца, явар трызніў
Прахалодай ветраў і залеў.

Вось яно. Нарэзіце. Пачалося.
Зашыцеў пад кропелькай бетон.
Водарам някельнасці і млосці
Парната ахутала балкон.

І зарэшацінілася неба,
Смагу спаталяючы нагбом.
Можа, і табе напіцца трэба,
Кветачка пад буславым крылом?

Ключом радыста
выстукваюць па падаконні
сваю марзянку
першыя кроплі буйныя.
Што ў іх пасыле?
Ці сігнал SOS,

ці перасцярога
пра набліжэнне залевы?
Не расшыфруеш.
Хутка
асобныя кропкі-дэфіскі
знікаюць у суцэльным тлуме
патокавага эфіру.
А, можа, то проста
было прывітанне.
І гэтыя кропелькі-вешчунны
выпаравалі-узляцелі
з прывольнай плыні
Прыпяці альбо Ясельды?
Бо на Радзіме
таксама спякотна.

Бач, забялявала навальніца,
То ў галоп прыпусціць, то алюрам.
Ну, а клён? Яму адно б — змірыцца
З дбайна патрапанай шавялюрай.

Думка —
як сполах маланкі.
Занатаваная думка —
запознены грому раскат.
Мае словы
слабейшыя,
чым пачуцці.
І не вінен у гэтым
слоўны запас.
Чалавек жа —
ён тым і адметны,
што валодае неспазнанай
таямніцаю невыказнага.

Карункі бліскавіцы —
пацалункі неба і зямлі.
А рэха
імгненна-іскрыстага
стогну мілосці
па-здарадніцку

разносіць гром.
Так
усё патаемнае
становіцца явай.

Вясёлка-поўня
над Вестморландам.
Такого суперлайку
не назіраў ніколі на Радзіме.
Выразнаю палітраю дугі
адкрэслены
ад сіня-змрочнай адзіноты неба
і нібы дыхае
зіхоткі круж,
як донца ў ішчэнт распаленай патэльні.
Я ж зноўку прыгадаю
вясёлку пад нагамі,
што кратала вантробы
Ніягарскага каскаду.

— Мама, паслухай! Дождж!
— Чую, сыночак, чую!
— Сум ахвяруе ноч.
Як жа там ты начуеш?..

— Мама, паглянь! Ліхтар
Нібы няўцешна плача
Пад каламуціцо хмар.
— Бачу, сыночак, бачу!..

Існасны інтэрнэт
Шпарка прасторай шарыць,
Вяжа ў адзіны свет
Спрэчлівыя паўшар’і.

— Мама, закашляў гром
Клокатам арытміі.
Можа, сплые з дажджом
Ростаняў пандэмія?!

Фота Кастуся Дробава.

Максім ХАЦКЕВІЧ

451 градус па Цэльсію

Нататкі пра Паэта

Максім Хацкевіч нарадзіўся ў 2001 годзе ў горадзе Навалукомлі. Дзяцінства правёў у вёсцы Дабрамыслі на Чашніччыне. Цяпер жыве ў Барысаве, навучаецца ў Барысаўскім дзяржаўным медыцынскім каледжы. З 2021 года — удзельнік літаратурнага аб'яднання «Актава» (Цэнтр творчасці дзяцей і моладзі Барысаўскага раёна). Літаратура — асноўнае яго захапленне.

Чайныя пакецікі

Калі ў цябе няма гадзінніка, то і час спыняе сваю хаду.

Паэт наліў кіпень у кубак, на дне якога знайшлі часовы прытулак некалькі чайных пакецікаў. Ён ужо заварваў іх учора ўвечары, а можа, і пазаўчора раніцай. Паэт згубіў свой наручны гадзіннік. Было вельмі шкада яго страціць: добры быў, з буйным цыферблатам, імпартны.

Але асноўная яго каштоўнасць заключалася ў тым, што гэта быў падарунак. Не адзін год Паэт казаў, прасіў, маліў не рабіць дарагіх падарункаў: яны патрабуюць зашмат увагі. Пачынаеш думаць, як бы не страціць або не зламаць іх выпадкова. То хапаешся за кішэню і з жахам адчуваеш яе пустэчу, а потым успамінаеш, што пакінуў каштоўную рэч дома або проста паклаў у іншую кішэню.

Паэт насыпаў трохі цукру ў гарбату і размяшаў. Ён прыгадаў дзяўчыну, якая ўсё паўтарала, што хоча выглядаць дарага-багата, і наогул, ёй трэба рэгулярна наведваць касметычныя салоны. А Паэт мог ёй прапанаваць толькі паход у салун, ну ці чорт ведае куды, у крайнім выпадку. Вядома, усё залежыць ад мэта. Калі хочацца дарага-багата выглядаць, то можна і кававы сервіз з срэбнымі лыжачкамі на сабе насіць, а можна жыць у пакоі з адным толькі матрацам і заварваць па некалькі разоў адны і тыя ж чайныя пакецікі.

Павук

- Ты чаму не спіш?
- Галава баліць.
- А чаму галава баліць?
- Не сплю.

Невядомая сіла ў чарговы раз пазбавіла Паэта сну. Ён зірнуў на гадзіннік — гэтай ноччу ўдалося паспаць дзвесце сорок хвілін — выдатна. Паэт перавярнуўся на левы бок і апынуўся твар у твар з Павуком.

- Толькі без эксцэсаў!
- Добра, не хвалюйся. Але, калі ўжо я раблю для цябе паслугу, ты таксама зрабі штосьці для мяне.

— Чым жа я магу дапамагчы? Злавіць для цябе дзясятка мух?

— Не, усё куды прасцей: больш не забывай на падаконніку шклянкі, у якіх застаўся цукровы сіроп. Мае браты гінуць у ім.

— Так, я заўважаў гэта. Прабач, паспрабую своечасова мыць посуд.

— Вось і дамовіліся!

Павук рушыў па сваіх справах, а Паэт застаўся ляжаць. У яго разбалеўся страўнік. Ён разважаў пра тое, што нашмат цікавей было б разбіваць тарелкі аб падлогу або шпурляць іх аб сцяну, а не мыць. Засталося вырашыць, дзе ўзяць столькі посуду.

— Гэй, Павук! А навошта вы дакранаецеся да салодкага ды ліпкага, загадзя ведаючы, што гэта вас загубіць?

Павук вылез з-пад патрэсканых шпалер.

— А вы, людзі, хіба так не робіце?

— Хм, трохі вобразна, мабыць, але ў тваіх словах ёсць доля праўды.

— Праўда заўсёды адна, і гэта сказаў фараон.

— Тутанхамон быў вельмі разумны, вядома, але з тых часоў многае змянілася. Цяпер ісцін шмат. Можа, яна і адна, але ў кожнага свая?

— Хопіць несці бязглуздыцу! Хіба нешта памянялася? Людзі ўсё гэтак жа вядуць войны, рабуюць, крадуць, падманваюць, кахаюць, заводзяць сем'і. Адзінае, што змянілася — сродкаў дасягнення гэтых мэт стала трохі больш.

— Дзіўны ты павук. У цябе, можа, адкацыя маецца?

Але адказу не прагучала. Паэт прагнуўся на падлозе. Гадзіннік паказаў 6:30 раніцы. Ён дацягнуўся да сумкі і дастаў з яе пласцінку аспірыну. Яго нельга прымаць на галодны зуб, але цяпер Паэта не цікавілі магчымыя наступствы. Ён прыняў дзве таблеткі, узлез на ложак і падумаў, што Павук у чымсьці мае рацыю.

Шафіст

— Ты куды?

— Па малако.

Паэт выйшаў з дому, перасмыкнуўся пад сонечнымі промнямі і пайшоў уніз па вуліцы. Нездзе там павінна быць кафэ «Шафіст». Дарога да яго заўсёды займала розны час: можна было дайсці за пяць хвілін, або блукаць некалькі гадзін, але так і не трапіць у патрэбны завулак. Паэт ішоў не сказаць каб хутка, але ўсё ніяк не паспяваў своечасова звярнуць. Кожны паварот праносіўся міма, быццам вуліца імчалася кудысьці на спартыўным матацыкле. Тады ён зрабіў выгляд, што збіраецца зайсці ў адну з крам па той бок дарогі, і тут жа скокнуў у завулак. Паправіў каўнер кашулі і пайшоў наперад, да славутага «Шафіста».

Паэт цяжка ўздыхнуў і адчыніў дзверы. Выцвілае аранжавае святло, лёгкі пах рамонкаў — усё, як раней, толькі наведвальнікаў не хапае. І хтосьці таямнічы, схаваўшы твар пад маскай змяркання, сядзіць за далёкім столікам, разглядае ўсіх прысутных сваімі зялёнымі вачыма-светлячкамі.

— Давай сюды!

Бар паляпаў рукою па стойцы. Паэт усміхнуўся. Але праз імгненне зрабіўся сур'ёзным — можа, яго тут зусім і не чакалі.

— Што будзеш?

— Я вып'ю нябеснага блакіту.

Бар адкрыў фортку, прасунуў у яе руку з кубкам. Яна стала даўжэць, імкнуча ўвыс, пакуль не дасягнула недасягальнага. Ён зачарпнуў з нябеснага каўша і падаў паэту кубак.

— Трымай! З цябе два радкі.

— У мінулы раз ты ўзяў адзін!

Бар спадылба глянуў на паэта.

— Будзеш чакаць?

— Пачакаю, вазьму, як звычайна. Вось яшчэ скажы, калі ласка, гэта хто там такі таямнічы сядзіць?

— Такая таямнічая, — адказаў Бар і пайшоў да іншага канца стойкі.

Паэт зрабіў некалькі глыткаў са свайго кубка — смак неба ўсё той жа, але з'явілася крыху горычы. Гэты напой трэба каштаваць не спяшаючыся, маленькімі глыткамі, інакш можна не справіцца з прасветленай галавой.

Паэт аглядзеўся: сёння тут нейкая мітусня. Пастаянных наведвальнікаў можна пералічыць па пальцах, а вось прайдзісветы з'яўляюцца адзін за адным. Усе замаўляюць то лаву з пякельных глыбін, каб нутро сваё распаліць, то адталую вадку з верхавін хмарных айсбергаў, каб забыцца.

Паэт непрыкметна зірнуў на загадкавую незнамку. Яе погляд быў скіраваны

на яго, але існаваў у іншых часе і прасторы. Яе пальцы ледзь заўважна рухаліся, быццам яна выконвала ў сваім уяўленні партыю на фартэпіяна. У нейкі момант Паэту здалася, што ён сядзіць у канцэртнай зале, а на сцэне, за велізарным, бліскучым у святле сафітаў Стэнвэем — Яна. І замест паветра яе музыка запаўняе лёгкія, а з лёгкіх расцякаецца па целе, нібыта спрабуючы выкурыць душу.

— Я не памятаю, каб ты плаціў за квіток, — голас Бара вярнуў Паэта назад у кафэ.

— Зараз я згатую для яе напой, і тады займуся тваім заказам.

Беражліва ўзяўшы з паліцы некалькі старадаўніх нотных сшыткаў, ён акурата на перасыпаў пыл з кожнай старонкі ў шклянку, развёў абсэнтам і размяшаў.

— Колькі гэта каштуе?

— Табе давядзецца не менш за сотню гадоў тварыць з раніцы да ночы, каб толькі паспрабаваць нешта падобнае. Не забывай, з цябе яшчэ чатыры радкі.

Ён падаў напой змрочнай лэдзі, а Паэт спехам накрэмзаў на сурвэтцы:

Ці ведае неба, адкуль

У гэтым горадзе тысячы тысяч свяціл?

Неба, я магу табе ўсё сказаць,

Пакуль ты будзеш мяне абдымаць.

Неба, ты чуеш, як разбіваюцца
слёзы аб каменне!

Мы абодва не можам не чуць,

Спыніць гэты плач.

Неба, выйі да дна мой агмень,

І ты не будзеш маўчаць.

Неба, я аддам табе голас.

Я ведаю: табе ёсць што сказаць.

«На гарбату табе яшчэ застанецца», — падумаў Паэт, двойчы склаў сурвэтку і кінуў у скарбонку з надпісам «РАЗЛІК». Ён выйшаў з кафэ, паглядзеў на начное неба і свіснуў, што было духу. Зоркі вокамгненна разбегліся ў розныя бакі, а на іх месца прыйшоў Млечны Шлях. Бар выйшаў следам на вуліцу, зірнуў уверх і панура ўсміхнуўся:

— Хм! Вось як. Навошта ты тут?

— Справы ў нашых братоў ды сясцёр не вельмі добрыя, асабліва апошнія гады. Ды і не засталося амаль нікога, сам бацьчы.

— Дык я лепш за цябе пра ўсё ведаю!

— Не злуйся. Скажы, малако цяпер таксама з горыччу?

— Так.

— Тады я лепш у краме вазьму.

— І ты з усімі? Разбрыліся, хто куды. Замест чытання раманаў Дастаеўскага цыгарэты з фільтрам паліце. Малако не з Млечнага Шляху бераце, а ў краме набываеце. Попелам матыльковую кашу не запраўляеце.

— Мне няма чым апраўдацца. Усё стала палынам, нават неба. Ніхто не хоча горычы.

— Ідзі адсюль.

— Я зазірну яшчэ ў бліжэйшы час. Хачу пазнаёміцца з ёй.

— Думаеш, можна нешта змяніць?

— Мы паспрабуем.

На гэтым размова спынілася. Паэт выйшаў з завулка і накіраваўся ўверх па вуліцы. Яму зусім не хацелася малака з пластыкавай бутэлькі, як не хацелася прахалоды, якую можа даць кандыцыянер. Ён вярнуўся дадому і лёг на падлогу. Глядзеў праз акно на месяц, прыглядаўся да яго кратэраў і спрабаваў успомніць, што ж за мелодыю выконвала тая дзяўчына.

451°C

Сёння ўвечары на заднім двары прытулку Паэт спавіваў аркушы: вершы, нарысы, неадпраўленыя лісты.

Папера запальваецца пры тэмпературы 451°C*. А пры якой тэмпературы пачуцці запальваюцца? Колькі трэба градусаў, каб адбылося самазагаранне душы?

Старонкі, прасякнутыя драмамі і шчасцем, пераўтварыліся ў чорных матылькоў. Ад Паэта застаўся толькі погляд. І той згасне, калі астыне попель. Вецер напаў на пажарышча, выхапіў з яго лап ацалелы кавалачак ці то малітвы, ці то споведзі. Закруціў і кінуў у Паэта. На гэтым самым кавалку ледзь можна было разабраць напісанае: «Я цябе кахаю». Словы — усяго толькі марная спроба растлумачыць свае пачуцці. Але і яны важныя кожнаму, хто ведае цану маўчання.

Погляд Паэта зрабіўся дзікім, а валасы сталі дуба. Няўжо ён кагосьці кахаў? Ці нехта кахаў яго? Як пра гэта можна было забыцца?

Ён схопіўся за галаву і ўпаў на зямлю. Кроны дрэў заспявалі калыханку, спадзеючыся сусцешыць небарак. Сцеблы травы гладзілі яго плечы, вецер па-братэрску ўскудлачваў валасы.

Па месячнай лесвіцы з неба спусцілася зорка. Яна ўклала ў яго руку згарэлыя рукапісы і растала. Паэт расплюшчыў вочы і паглядзеў на неба. Яму мроілася, быццам Вялікая Мядзведзіца сумна глядзіць на сваё мэдзведзяны, якога не можа абняць ужо мільён гадоў.

Абед, варты караля

Пельмені, падагрэтыя ў мікрахвалевай печы — абед, варты караля.

Праўда, Паэта часцяком адварочвае ад усялякай ежы, асабліва ад той, якую цяжка пражываць. Што тычыцца сапраўдных пельменяў, то гэта, хутчэй, зусім іншы выпадак. Паэт ужо некалькі гадоў не марнуе сілы на прыгатаванне вытанчаных страў. У гэтым няма толку, ён лічыць: згубіў шмат часу і намаганняў, за пятнаццаць хвілін усё з'ясі, а далей што? Пустата. Яшчэ і посуд мыць! Не варта ўсё гэта пятнаццаціхвіліннага абжорства.

Іншая справа — пастарацца для кагосьці прыгатаваць што-небудзь прыгожае і смачнае. Калі атрымалася дасягнуць гэтай мэты, то і сіл не шкада, і посуд з радасцю памыеш. А сам каралеўскім абедам абывдзешся. Чаму б і не? Гэта танна і хутка.

Паэт лічыць, што спраў у яго шмат, а часу надзвычай мала. Хоць справы яго наўрад ці важныя, нават для яго самога. Паэт мог бы ўзначаліць клуб. Але не ў ляноце справа, як можа здацца. Праблемы з апетытам у яго пачаліся некалькі гадоў таму, як увогуле мноства іншых проблем. Магчыма, у сне галавой стукнуўся, а можа, іншае што-небудзь здарылася. Прачнуўся ён аднойчы і адчуў, што моцна змяніўся. Успрымання яго і пачуцці сталі зусім не падобныя на ранейшыя. З таго дня і зрабіўся Паэтам. А можа — псіхічна хворым, кандыдатам у пацыенты псіхіятрычнай лякарні...

* З лёгкай рукі Рэя Брэдберы ў масавай свядомасці замацавалася памылковае меркаванне, што папера запальваецца пры тэмпературы 451° па шкале Фарэнгейта. Насамрэч гэты працэс адбываецца пры тэмпературы 451°C, адпаведна па шкале Фарэнгейта — 843°.

Этымалагічныя эцюды

3 кнігі «След самаеда»

Мяне, мне, мной

Такія формы набывае займеннік я (*азъ* на стараславянскай, *аз* на балгарскай, *jaz* на славенскай, *až* на літоўскай, *es* на латышскай, *je* на французскай, *io* на італьянскай, *I* на англійскай, *ich* на нямецкай, *jag* на шведскай, *ego* на латыні, *εγώ* на грэцкай, *aham* на санскрыце) у родным, давальным, творным склонах. І ў гэтых склонах ён іншы, не той, што ў назоўным. Мовазнаўцы пытаюцца, адкуль узялося гэтае распадабненне, якія кантамінацыі заўдзельныя ва ўтварэнні формаў ускосных склонаў. Мамадзійскія ж мовы кажуць, што распадабненне набылося, што напачатку яго не было.

На ненэцкай мове ‘я’ — *мань*, мы (двое) — *мани*, мы — *маня*, адпаведна на нганасанскай — *мэнэ*, ми, мы, ва ўсіх ускосных склонах сваёй асновай гэты займеннік прысутнічае і, апрача таго, выступае ў ролі прыналежага займенніка.

У аснове слоў ‘маніцца’ (хацецца), ‘маніць’ (хлусіць) знаходзіцца ні што іншае, як усё тое ж ‘я’: па-ненэцку *мань*, па-нганасанску *мэнэ*.

Сеты, Сясіта

Найменні, марфемаў ў якіх прысутнічае *то* (‘возера’), зазвычай кампазіты: да асноўнага значэння дапасоўваюцца азначэнні-маркіроўкі. І тое, што найменні азёраў паўтараюцца і што адно і тое ж найменне маюць некалькі ды нават шмат азёраў, кажа пра нейкую, агульную для іх, асаблівасць. А яшчэ пра тое, што даваліся яны людзмі, якія прыналежылі калі не да адной мовы, то да адной моўнай сям’і.

Карыта, Ланіта, Болта, Войты, Густаты, Дрывяты, Муйсата, Навята, Сіта, Струста, Бухта, Мнюта, Сеты, Астравіта, Чарняста, Ціёста, Вісаты, Ідолта, Шчаты, Строкты, Чарсцвяты — ва ўсіх гэтых найменнях відавочна ў сваёй аснове прысутнічае тапонім *то*, ды яшчэ азначэнне, якое недзе чытаецца, недзе ўгадваецца, а недзе хаваецца ў глыбіні тысячагоддзяў. І гэта ўсё азёры, у найменні якіх *то* на паверхні, і ўсё гэта азёры Беларусі, у асноўным Віцебшчыны, азёрнага краю, і то не ўсе.

Вяўляючы ў найменнях гідронімаў апорную марфему *то*, тут мы звялі іх разам, сабралі ў грамаду, аднак кожнае з іх мусіць разглядацца паасобку і ў гэтым разгледзе выяўляць свае, адно яму ўласцівыя, зместы. Так, этымон гідронімаў Сеты (возера, што ў Глыбоцкім раёне), Сіта (аднаго і другога возера, што ў Браслаўскім раёне), Сітна (возера, што ў Полацкім, і возера, што ў Лёзненскім раёне) выяўляе сябе як *Сё то* — возера, што мае пратоку, а этымон гідроніма Сясіта (возера, што ў Гарадоцкім раёне) як *Сёси то* — возера, што не мае праток.

Тонеж

Настойліва заяўляе аб сваёй прысутнасці *то* ў назве вёскі Тонеж. Ніякага возера каля вёскі цяпер няма, адно бярэ пачатак рэчка Мутвіца. Гэта цяпер, а сам тапонім захоўвае памяць аб сваім азёрным паходжанні. Што, аднак, азначае марфема *неж*, што дадаецца ёю да назоўніка ‘возера’? Пэўна, ні што іншае як атэстацыю самога месца, дзе прыпыніліся і пасяліліся людзі. У ненэцкай тапанімічнай сістэме ёсць слова *нэсы* (гэта паселішча, стойбішча, вёска, сяло), і словазлучэнне возера-сяло, альбо азёрнае сяло, альбо сяло каля возера ці на возеры адпаведна з граматычнымі правіламі ненэцкай мовы мусіла б гучаць *То’ нэсы* (назоўнік *то* ў родным склоне).

Аднак у ненэцкай тапанімічнай сістэме ёсць тэрмін, які ва ўзнікненні тапоніма

Возера Болта.

‘Тонеж’ бярэ на сябе ключавую ролю і з улікам яго фанасемантычных адметнасцей выходзіць на першае месца: *нең* (пры знакавай транскрыпцыі ненг — са здвоеным ‘г’) — гэта ўнутраная частка якой-небудзь загарадзі, а таксама месца ўнутры рачнога згібу. Унутры такога згібу, літаральна ў абдымках двух рукавоў Мутвіцы, якімі яна распачынаецца, і знаходзіцца Тонеж. То’ ненг — гэта Тонеж.

Згадаем тут яшчэ горад, што мае ў сваім найменні такую ж лексему *неж* — Нежын: ён месціцца на рацэ Астры, у яе сугібе, што быў ‘урэгаліваны’ каналам, і ў летапісах вядомы як *Уненежа*. Такую ж лексему ў сваім найменні мае Усянежжа — вёска ў Быхаўскім раёне: месціцца ў загарадцы, утворанай рэчкай Балонаўкай і аднайменным возерам з яе ўтокамі і пратокамі (з самадзійскага *сё*, што азначае пратока, утворана лексема *уся*).

Згадаем і Варонеж, але трохі пазней, там, дзе гаворка будзе весціся пра *вар* — бераг.

Карпаты

Ці далёка заходзілі самаеды? І ці высока? Сярод усіх тапонімаў гідронімы, а найперш аронімы — найменні гор, захоўваюць у сабе пазнакі найбольшай даўніны.

Так, на ненэцкай мове Уральскія горы называюцца *Нарка*” *Пэ*”, літаральна *Вялікія Камяні*. Гэтыя дзве марфемы выяўна прысутнічаюць і ў найменні Карпатаў: *Нарка*” (*Нар*) > Кар (вялікія), *Пэ*” > па (камяні). Што да фарманта *-ты*, дык гэта альбо эпітэза, што, суадносячыся з асабова-прыналежным суфіксам, вынікла з гартаннага змычнага тасера, альбо азначэнне возера (*то*) ці азёраў (*то*). У гэтакім разе да маркіроўкі ‘Вялікія Камяні’ дадаецца яшчэ адзін элемент і цалкам першапачатковы транскрыпт наймення выглядае *Нарка*” *Пэ*” *То* — ‘Возера Вялікіх камянёў’ ці *Нарка*” *Пэ*” *То*’ — ‘Азёры Вялікіх Камянёў’. Якое возера маецца на ўвазе, невядома — Нэсамовітэ, Брэбэнэскул, Сінавір? — відавочна тое, дзе сяліліся людзі, якія далі найменне самому краю і дзякуючы яким Карпаты назвай спалучыліся з Уральскімі гарамі. Ды і сама марфема *Нарка*” (*Нар*) замацавалася ў слове ‘гара’: *гара* — вялікая.

Спораўскае возера, Споры

Рэчка Пыранка ў Гродзенскім раёне, возера Пыршчына ў Глыбоцкім, рэчка Пырва ў Брэсцкім раёне, рэчка Парасіца ў Горацкім, рэчка Парахаўня ў Свіслацкім і Пружанскім раёнах, рэчка Парока ў Астравецкім, рэчка Бірвета ў Пастаўскім, возера Бірутэ ў Браслаўскім раёне, возера Пярэльевае ва Ушацкім раёне, а на тэрыторыі Расіі, дык рэкі Пыр, Пыра, Пырма, Пырза, Пырашня, Пір, Пірэнга, Пірагоўка, возера Пірас на сумежжы Наўгародскай вобласці і Цвярскай — усе гэтыя найменні, адшпіленыя

ад свайго значэння і гэтак ці так прышпілены да іншых, тым не менш захавалі першапачатковую слоўную аснову, якую яны вытлумачваюцца. Ёю ж вытлумачваюцца найменні гідронімаў, што прышпіліліся да назоўніка ‘спор’. А гэта Спораўскае возера на сумежжы Бярозаўскага і Драгічанскага раёнаў, рэчка Спорня ў Вілейскім раёне, Споры і Споркі — азёры ў Пастаўскім раёне, і ў ёй жа рэчка Спорыца, а ў Краснадарскім краі і ў Астраханскай вобласці рэчка Спорная: у аснове ўсіх гэтых найменняў прысутнічае ў сваёй моўнай форме адна з самых адметных рыбін — шчупак. Яго ўжо згадвалі, але на гэты раз тое самадзійскі шчупак, назва якога на ненэцкай мове *пыря*. У малых і вялікіх рэках, дзе плынь не імклівая, вада не салёная, у сажалках і азёрах водзіцца шчупак і вадзіўся (вадзілася: у ненэцкай мове адсутнічае граматычны род) *пыря*. Апроч згаданых азёраў і рэчак, памятаюць яго таксама азёры Спірава, Спірына, Спірынскае ды Спірыдон.

Гарадскі пасёлак Шаркаўшчыны.

Шаркаўшчына

У адным з мясцовых паданняў апавядаецца, як несамавіты тамтэйшы жыхар, што меў мянушку Шарачок, адкапаў на сваім полі крынічку. Яна сталася тым месцам, куды людзі пачалі хадзіць па вадку («хадзіць па вадку да Шарачка»), а з цягам часу і асновай паселішча. У гэтым паданні ёсць тое, што суадгукаецца з лінгвістычным прачытаннем тапоніма, — ‘крыніца’, і сам ён вытлумачваецца саамскай мовай.

Крыніца (а таксама калодзеж, студня) на саамскай мове *кыйй*: ёю маркіравалася мясцовасць, а слова сваёй асновай уваходзіць у словаформы розных тапонімаў, у словаформу наймення ‘Шаркаўшчына’ гэтаксама як другі кампанент. Першым кампанентам выяўляецца саамскае слова *шоаррый* ці *шаррый* — ‘узгорак’, ‘грудок’. *Шаррый кыйй* + тапафармант *-шчына* — гэта Шаркаўшчына, а літаральна: ‘мясцовасць узгоркавай крыніцы’, ‘абсяжка крыніцы, што на грудку’.

Возера

На беларускай мове *возера*, на рускай, на ўкраінскай *озеро*, на польскай *jeziro*, на верхнялужыцкай *jezor*, на ніжнялужыцкай *jazor*, на чэшскай, на харвацкай, на славенскай *jezero*, на славацкай *jazero*, на сербскай *jezero*, на македонскай, на балгарскай *езеро*, на стараславянскай *језеро*, *језер*, на літоўскай *ežeras*, на латышскай *ezers*.

Вытлумачваючы паходжанне слова, мовазнаўцы звяртаюць увагу на тое, што азёрамі называлі вадаёмы, якія выкарыстоўваліся для лоўлі рыбы, і збліжаюць яго са словам *ежэ* (на беларускай *ез*) — рыбалоўнай заставай, запрудай, перагародай.

Праўда, але не ўся. ‘Ез’ вытлумачвае палову слова, у ненэцкай мове з ім суадносіцца лексема *ес*’ (‘пастка, лоўня, схоп’) і лексема *юнзэ* (‘рачная запора’: старэйшае значэнне яе, пэўна, звязана з ‘ламаччам’, з ‘суплётам’). У сваю чаргу *еро*, тая другая палова слова, што застаецца не вытлумачанай, не суфіксальны вытвор, а слова самадзійскага лексікону. Яно зроднена з ненэцкім словам *ёря*, што азначае ‘глыбокае месца, глыбіня’, ‘глыбока’, ‘глыбокі’, і *ёр* — ‘глыбіня’. *Ес’ ёря, ес’ ёр* — ‘глыбокае месца, дзе рыба ловіцца езам’: гэтак у пераказе, адшукваючы свой пачатак, возера атэстуе сябе.

Прага, Брагін

Памятае самадзійскага шчупака і горад Прага (Praha), што месціцца на берагах ракі Влтавы. У словаформе яго наймення прысутнічае марфема *пыря* (шчупак) і марфема *яха* (рака): Прага — шчупачыная рака, рака, у якой шмат шчупакоў, і гэтым найменнем, як бачым, найперш атэстоўвалася сама рака, на якой стаіць горад.

Гарадскі пасёлак Шаркаўшчыны.

«Изобилует рыбою», — пішацца ў «Энцыклапедычным слоўніку Бракгаўза і Ефрона» пра рэчку Брагінку, але не пішацца якой. А сама назва даводзіць, што шчупаком. Рэчка перадала назву паселішчу, а ад яго зноў пераняла сабе, і кожны раз само найменне ўзбагачалася адметнасцямі — афіксамі. *Пыря’ яха* — шчупачыная рака, *Пыря’ яха* + *нина* — (месца) на шчупачынай рацэ, а тады *Быряхин, Брягин* (такое найменне тапонім мае ў Іпацьеўскім летапісе), *Брагин*: так ад ракі, трансфармуючыся, найменне знайшло паселішча, а ад яго зноў вярнулася да ракі з суфіксальным дадаткам *-ка*.

Брагіна (Брагіно), Прахіна (Пряхино), Пірагова (Пирогово), Пірагоўка (Пироговка) — гэтыя назоўнікі, суадносячыся з назоўнікамі, што маюць іншыя семантычныя асновы, тым не менш захоўваюць у сабе фанетыка-семантычную прааснову, у якой *пыря* ведае, хто яна.

Алесь РАЗАНАЎ
Працяг будзе

Славянскія літаратуры становяцца ў Сербіі меней папулярныя

Беларускаму чытачу прадстаўляць сербскую перакладчыцу, паэтэсу, бібліёграфа, даследчыцу беларускай літаратуры Даяну Лазаравіч, відаць, не трэба. Яна шмат робіць для прапаганды творчасці беларускіх класікаў і беларускіх сучасных пісьменнікаў у Сербіі. Некалькі разоў прыязджала ў Беларусь. Добра знаёмая з многімі беларускімі паэтамі і празаікамі. З’яўляецца членам Саюза пісьменнікаў Беларусі. Даяна Лазаравіч часта выступае ў беларускіх друкаваных і электронных медыя, дзеліцца сваімі думкамі пра беларуска-сербскія літаратурныя, кніжныя сувязі, разважае пра канкрэтныя практычныя праекты. Наша размова з перакладчыцай — пра сённяшні стан мастацкага перакладу ў Сербіі.

Фота з сайта ahadov.ru

— **Наколькі вялікае месца ў сербскім кнігавыданні займае мастацкі пераклад?**

— Надзвычай вялікае месца! Больш за ўсё перакладаюць з англійскай, нямецкай, французскай, турэцкай, рускай моў на сербскую. У нас ёсць тры буйныя выдавецтвы — не буду называць іх, каб не рэкламаваць, — якія, вылучаюцца тым, што выпускаюць у месяц па 40 перакладных кніг...

— **Не ў год?!**

— Так, менавіта ў месяц. Ідзе такая хуткая праца — па адной-дзве кнігі прыходзяць з друкарні ў дзень. Але большасць гэтых кніг я аднесла б да «лёгкай літаратуры», да чытва, пра мастацкія якасці якога, пра вартасць тэксту разважаць проста не даводзіцца. Але і такія кнігі прадаюцца. Іх на агульнай палітры выданняў у галіне мастацкага перакладу «не замажаш»...

— **Ці істотна памяняліся скіраванні сербскіх перакладчыкаў за апошнія гады? Што на гэта паўплывала?**

— Я ўжо назвала мовы, з якіх у асноўным перакладаюць... Паўплывала, канешне ж, амерыканская «мяккая сіла». Пятнаццаць гадоў назад, калі я яшчэ вучылася ў школе, нават нашы настаўнікі раілі, настойліва раілі, што трэба «вывучаць англійскую мову і толькі англійскую, таму што без яе няма будучыні». І калі ўжо і школа заняла такую пазіцыю, то працэсы набылі імклівы характар. А што ўздзейнічала на свядомасць настаўнікаў, на агульнаадукацыйныя школы? Усяго толькі амерыканскія мастацкія фільмы, музыка... Уплывала сапраўдная сіла амерыканскай псеўдакультуры на нашых славянскіх прасторах.

Калі бачылі маю захопленасць рускай мовай (да беларускай я прыйшла крыху пазней), мне задавалі адно і тое ж пытанне: «Навошта табе руская мова?! Яе нават у школе болей не вывучаюць!» І гэта, на жаль, праўда. Рускую мову літаральна выгналі, выставілі з сербскай

школы. Хаця пакінулі ёй месца на філфаку і ў гімназіях. Адпаведна, сыходзіць асяроддзе, сыходзяць патэнцыйныя чытачы. І таму найболей перакладаюцца амерыканскія аўтары, а пасля — усе астатнія.

— **І ўсё ж такі пра славянскія літаратуры... Наколькі сёння яны цікавыя чытачам у Сербіі?**

— Калі гаварыць пра сёння, то са славянскіх літаратур у Сербіі самая папулярная руская. Астатнія — ці зусім не ведаюць ці слаба ведаюць. Тут спрацоўвае, зразумела, і няпісанае правіла: «Вялікая краіна — вялікая літаратурная прастора». Заўважу ўсё ж, што з рускай літаратуры найболей чытаюцца класічныя творы. Не, перакладаецца і шмат сучасных аўтараў, але баюся, што на слыху чытача застаюцца толькі

кі імёны і творы класікаў. Ці зменіцца некая сітуацыя ў лепшы бок — меркаваць цяжка. Гэта залежыць ад многіх фактараў. Нават не толькі і не столькі ад саміх выдаўцоў і тым болей перакладчыкаў. Патрэбны дзяржаўныя, менавіта створаныя і рэалізаваныя іншымі краінамі праграмы перакладу, калі хочаце, патрэбна рэклама сваіх нацыянальных літаратур. Зразумелая справа, што маленькім краінам складана справіцца з такімі задачамі.

— **Выходзіць, што класіка па-ранейшаму ў прыярытэце ў сербскіх выдаўцоў пры выпуску кніг мастацкага перакладу?**

— Правільна. Але многае залежыць ад выдаўца, ад таго, як ён фарміруе сваю творчую і эканамічную палітыку. Асабіста я ведаю некалькі выдавецтваў, якія фінансуюцца па выніках конкурсаў Міністэрства культуры Сербіі, якія шукаюць толькі якасныя творы, звяртаюць сур’ёзную ўвагу і на якасць перакладу, узаважваюць усе «за» і «супраць» па частцы самога выбару.

І ў той жа час астатнія выдаўцы, якія імкліва спяшаюцца за прыбыткамі, перакладаюць і друкуюць кнігі, што можна прачытаць за чатыры-пяць гадзін. І пасля такога чытання нічога не застаецца ў душы, на сэрцы, нават у памяці. Пра якасць такой працы і зусім не варта гаварыць.

— **Асабіста вы вельмі ўважліва ставіцеся не толькі да рускай і беларускай літаратур, але і да ўсяго літаратурнага працэсу на прасторах былога Савецкага Саюза. Як у цэлым складаецца выданне астатняй постсавецкай літаратуры ў Сербіі?**

— Адкажу досыць каротка, толькі лічбамі і фактамі. А высновы рабіце самі. З беларускай мовы на дадзены момант перакладаю мастацкую літаратуру адна толькі я. З украінскай мовы — чатыры перакладчыкі. З казахскай, кіргізскай, грузінскай і іншых моў постсавецкіх краін не перакладае ніхто! Асобныя творы аўтараў гэтых нацыянальных літаратур друкуюцца ў перакладзе, відаць, адзін раз на дзесяць гадоў. А можа, і радзей... І гэта зусім не выпадкова. Выдаўцы не будуць фінансаваць кнігі, якія не прадаюцца.

— **Значыць, патрэбна прапаганда... І без зацікаўленасці іншых краін, якія думаюць аб прасоўванні сваіх нацыянальных літаратур, нацыянальных мастацкіх прыярытэтаў, наўрад ці што атрымаецца.**

— Пагаджаюся з вамі. Думаю, што так і ёсць.

— **У вас многія перыядычныя выданні друкуюць перакладныя творы. Практыка з часоў Югаславіі ці новая з’ява?**

— Не люблю параўноўваць Югаславію і Сербію. Ды вы і самі, спадзяюся, разумееце, што гэта немагчыма: любя параўнанні ў нашай сённяшняй геапалітычнай сітуацыі кульгаюць. У Югаславіі было больш за 23 мільёны жыхароў. У Сербіі сёння — 7 мільёнаў. У Югаславіі тыраж адной звычайнай дзіцячай кнігі складаў, як правіла, 100 тысяч асобнікаў. У Сербіі — 300 экзэмпляраў. Сёння ў Сербіі ёсць дзясяткі літаратурных часопісаў і газет. Да-статкова сур’ёзнымі я назвала 6 толькі 10—15 з іх. Гэта, зразумела, мае суб’ектыўнае меркаванне. А ў Югаславіі калісьці вартых перыядычных літаратурна-мастацкіх выданняў было нашмат болей. Але вось да сённяшняга часу засталіся толькі гэтыя 10—15...

— **Наколькі актыўна літаратурная моладзь ідзе працаваць у сферу мастацкага перакладу?**

— Не вельмі актыўна. У перыяд студэнцтва, памятаю, шмат хто з ліку маіх юных калег цікавіўся літаратурным перакладам. Але, паспрабаваўшы, у хуткім часе яны адступалі ад светлых памкненняў у гэтай дзейнасці. Адступалі па многіх прычынах: заўсёды знаходзілася бясплатная праца, узніклі складанасці з пошукам выдаўца, публікатара пасля паспяхова завершанай працы і г. д. Цяпер, калі я з’яўляюся членам Саюза перакладчыкаў Сербіі, карціну ў нашым цэху бачу болей шырока. І магу дакладна сказаць, што вельмі мала маладых людзей у нашай супольнасці, яшчэ меней — на сустрэчах, канферэнцыях перакладчыкаў.

— **Як справы з праграммай, з магчымай падтрымкай іншымі краінамі сваіх нацыянальных літаратур у Сербіі?**

— Усё залежыць ад таго, пра якую краіну весці размову... Ёсць шмат краін, якія актыўна падтрымліваюць прапаганду сваёй культуры, у тым ліку і ў частцы мастацкай літаратуры... Многія дзяржавы выдзяляюць гранты і стыпендыі для перакладу іх нацыянальнай літаратуры. Канешне, краінам, якія нічога не робяць на полі культурнай прапаганды, не варта чакаць асаблівай увагі перакладчыкаў і выдаўцоў.

— **Час энтузіястаў, час гарачых ініцыятыв, якія не маюць практычнага выяўлення, прайшоў?**

— Відаць, так. Асабліва, калі размова ідзе пра тых, хто займаецца толькі мастацкім перакладам.

— **Перакладныя кнігі прыцягваюць увагу крытыкаў?**

— Калі гаварыць пра тое, што знаходзіцца ў полі майго зроку, пра тое, што я пераклала, то крытыка гэта заўважае. Яны пішуць і пра пераклады класічнай літаратуры, і пра пераклады твораў пісьменнікаў-сучаснікаў. Праўда, часта чую ад пісьменнікаў і такое выслоўе: «Літаратурная крытыка мёртвая...» І гэта таксама, пагаджуся, праўда. Прынамсі, літаратурна-мастацкая крытыка зусім не такая, як стагоддзе назад...

Гутарыў Кастусь ЛАДУЦЬКА

Даяна ЛАЗАРАВИЧ

Анёл мой

Анёл мой белы,
Анёл нябесны,
Не дапускай да сэрца майго злосці.
Дай мне мудрасці
Цярпець боль
У чаканні прыгажосці.

Анёл мой мілы,
Сумую па ім,
Ужо даўно сэрца ляціць...
Далёка бегае,
Растае, баліць.
Чаму ты паслаў мне каханне?
Малю цябе,
Толькі адно
Выканай маё жаданне:
Абараняй яго ад зла,
Калі бяспільная я.

Анёл мой добры,
Дай мне сілы
Ацаліць няпраўду і болі.
А яму дай лепшае долі,
Чым мне — зорачку на небе,
Крыніцу ў пустыні,
Кветку ў полі.

І не кажы яму ніколі,
Хто за яго маліў
Дзень і ноч,
Зноў і зноў;
Хто яго абаронцам быў,
Гатовы за яго памерці,
І ўвесь свет пераляцець,
Хто яго так любіў.

Абараняй яго ад зла,
Калі бяспільная я.

Анёл мой празрысты,
Анёл іскрысты,
Не дапускай да сэрца майго злосці.
Дай мне мудрасці
Цярпець боль
У чаканні прыгажосці.

Настаўнік

Ідзе па імгле Настаўнік мой,
Крок яго — лёгка.
Не бачыць: лёд — на зямлі,
На небе — страшны бой —
Як маланка хіліцца,
Каб пачаць навалніцу,
Моцная, як неспакой.
Не бачыць чорнага зверга

Перад сабой,
Які скрыгоча зубамі
І шэпча злавесна:
Ён зверга не бачыць,
І не чуе,
Ён — свой.

На ўроках усюды быў
Такі добры і цяплівы.
Ніколі не паднімаў руку,
Не круціў галавой.
Так Настаўнік наш
Стаў вельмі хутка,
Найлепшы ідал мой.

Вось, ён ідзе
Па тоўстай імгле.

І ўжо бачу кнігу ў яго руцэ.
І бачу вочы
Цёплыя і разумныя.
Ён кажа: гісторыя наша няпростая...
Але нашы людзі рабамі не будуць,
І ніколі не былі.
Яны везлі вайну,
Разбуранае будавалі,
Васількамі цвілі.
І за гэтае — дзякуй Богу!
Запомні назаўсёды —
Ты сам гаспадар свой —
Думай не толькі сэрцам, але й галавой,

Сумленна ляці векам.
А без шчырай веры
І без любові да людзей
Не будзеш чалавекам.

Слухаю і маўчу,
Душой усё я прымаю.

Па імгле Настаўнік ідзе,
белай, як яго барада.

Я іду за яго крокам.
Сумна стала чамусьці мне.
Вельмі імат сказаць жадаю.
На спіне — ноша цяжкая ў мяне.
Хачу сказаць, як вам я веру,
І якая ішчаслівая, што ведаю Вас.
Калі кажаце: «Добра», —
Лячу да зор!
Калі: «Дрэнна» —
Як быццам у сэрцы маім
Лавіны сыходзяць з гор.

Такою, як вы, не змагу я быць.
Вы адзіны і непаўторны!
Ды як вам аб гэтым сказаць?
Даруйце, не ўмею...

А Настаўнік мае думкі чуў,
Галавой кінуў і сказаў:
«Я разумею».

Берагі Берагіні

Нематэрыяльнае: пераемнасць

І нацыянальны строй, і танцы, і спевы — аўтэнтчныя, не кранутыя «глянцавым лоскам» сцэнічнай апрацоўкі, патрэбнай хутчэй у шоу-бізнесе — ва ўсёй сваёй разнастайнасці былі прадстаўлены на фестывалі, на які ў гарадскі пасёлак Акцябрскі Гомельскай вобласці нядаўна з'ехаліся носьбіты традыцыйнай айчынай культуры з многіх куткоў Беларусі. Галоўная вуліца гарадка ператварылася ў пешаходную, дзе шматлікія рамеснікі і народныя ўмельцы гандлявалі ўласнымі вырабамі з самых разнастайных прыродных матэрыялаў, у цэнтральным гарадскім скверы былі шырока прадстаўлены рэгіянальныя падворкі дамоў рамёстваў рэспублікі, арганізаваны выстаўкі-продажы карцін, выкананых у розных старадаўніх тэхніках, выцінанак, ручнікоў; можна было пакаштаваць стравы і напоі, згатаваныя па старажытных рэцэптах, наведаўшы адмысловы майстар-класы, засвоіць азы традыцыйных ручных рамёстваў і мастацтваў. Для дзяцей і падлеткаў праводзілася спецыяльна распрацаваная забаўляльна-гульнёвая праграма і майстар-класы па народных танцах «Кола рудабельскага фальклору». Там-сям на траве за намётамі ўмельцаў купкі ўдзельнікаў фестывалю рыхтаваліся да выступленняў: рэпэціравалі танцавальныя нумары, сабраўшыся колам, распяваліся пад гукі гармоніка альбо акапэльна, народныя музыкі зачароўвалі прысутных сваім майстэрствам... Не пакідала ўражанне, што ты трапіў у казку, дзе пануе атмасфера добразычлівасці і ўсе табе рады. Рады проста таму, што ты — ёсць, і ты — не менш важны ўдзельнік свята чым спевакі ці танцы на сцэне. Асабліва ўражвала тое, што пераважная большасць сярод гасцей святочнай праграмы была моладзь — вытанчаныя дзяўчаты і стройныя прыгожыя хлопцы, юнакі, дзеці. Некаторыя ўдзельнікі выступалі на галоўнай сцэне побач са сваімі сужэнцамі, дзеткамі ды іншымі сваякамі — «сямейная» прысутнасць унутры фальклорнага калектыву — з'ява нярэдка.

Невыпадкова і назва фестывалю. Берагіня, згодна з усходнеславянскай міфалогіяй, — вялікая багіня, якая нарадзіла існае і ахоўвае ўсё жывое. Нашы продкі верылі, што з нябёсаў яна дапамагае ім выгадаваць дзетак, вырашціць ураджай, дагледзець свойскую жывёлу. Иван Крук вобразна ахарактарызаваў нашу традыцыю і яе пераемнасць як рэчку, дзе адзін бераг высокі — гэта старэйшае пакаленне, якое немагчыма без традыцыі, бо зраслося з ёю і стала адным цэлым, а другі бераг — пакаты, што павольна спускаецца ў ваду — гэта моладзь, якая імкнецца захаваць спадчыну. «Берагіня, наш абярэг — гэта не толькі тое, што нас беражэ, але і тое, што вызначае рэчышча нашай традыцыі, — зазначыў старшыня журы. — І сёння мы збіраемся для таго, каб дапамагчы Берагіні выжыць... Менавіта саюз нябеснага і зямнога, традыцыйнай культуры і сучаснай павінен нас аб'яднаць і падказаць шлях у заўтрашні дзень...»

Ідэя фестывалю належыць яго мастацкаму кіраўніку і старшыні экспертнай рады на працягу многіх гадоў (за выключэннем бягучага) Мікалаю Козенку — ён уважліва задуму пры дапамозе культсупрацоўнікаў Акцябрскага раёна. А пачыналася ўсё з

Фота Наталлі Басічкі.

таго, што ў горадзе Чачэрску на фестывалі «Чачэрская полька» ў М. Козенкі нарадзіўся праект конкурсу танцавальных пар, які пасля і «вырас» у фестываль «Берагіня».

Ад Лявоніхі да полькі

Урачыстае адкрыццё XI Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня» пачалося з прывітальнага слова міністра культуры Рэспублікі Беларусь Анатоля Маркевіча, дзе выказвалася ўдзячнасць за адданасць фальклорнаму мастацтву і захаванне народнай спадчыны ўсім, хто меў дачыненне да арганізацыі і правядзення мерапрыемства. На сцэну для ўрачыстага прадстаўлення выходзілі творчыя дэлегацыі абласцей, а пасля выступаў Беларускі дзяржаўны ансамбль народнай музыкі «Свята».

Далей пачалося самае хвалючае для тых, хто прыехаў паказаць сваё майстэрства: у межах фестывалю распачаўся XV Рэспубліканскі конкурс выканаўцаў беларускіх народных побытавых парных танцаў «Лявоніха». Спецыфіка яго ў тым, што для выканання танца на сцэну адначасова выходзілі некалькі пар адной узроставай катэгорыі, якія прадстаўлялі розныя ўстановы культуры і былі падрыхтаваны рознымі педагогамі. У межах аднаго і таго ж танца харэаграфічныя элементы, што дэманстравалі пары, рухаючыся ў адзіным рытме па агульным коле, маглі адрознівацца. Акрамя «Лявоніхі» танцавалі «Мікіту», «Аляксандра», «Матылька» і «Польку імправізаваную».

Фота аўтара.

Назвы народных танцаў, што паходзяць ад імені, узятых з прыпевак, пад якія раней выконваліся. Танцы гэтыя з'яўляліся часткай штодзённага побыту, працы і адпачынку. Так, выконваць «Мікіту» пары выходзяць з сельскагаспадарчымі прыладамі з доўгімі дзяржальнямі — у пэўны момант апошнія апынаюцца на зямлі і пара, якая кружыцца пад залівістую вясёлую музыку, скача цераз іх. Танцы дадавалі сілы для штодзённых спраў, уздымалі настрой.

Усяго на конкурсе было прадстаўлена 4 узроставай катэгорыі: ад 12 да 14 гадоў, ад 15 да 20, ад 21 да 40 і ад 41 года. З замілаваннем можна было назіраць, як кіраўнікі, якія падрыхтавалі пары для ўдзелу, падчас іх выступлення знаходзіліся побач са сцэнай і невярбальна праз пэўныя рухі падбадзёрвалі сваіх выканаўцаў, давалі парады, рабілі падказкі.

Спрыт і зайца, і жабкі

Не менш захапляльным на фестывалі стаў і III Рэспубліканскі конкурс харэаграфічнай імправізацыі салістаў «Барыня», удзельнікі якога таксама былі падзелены ў залежнасці ад узросту (але крыху адрозніваліся межы ўзроставай катэгорыі). Тут выконваліся толькі два танцы: «Заяц» — танцавалі дзяўчаты, «Жабка» — хлопцы. Як відаць з назваў, галоўным тут з'яўляецца імітацыя і перадача рухаў гэтых жывёл. Прычым у тэхніцы выканання ёсць пэўныя асаблівасці. Калі ў парных танцах найбольш важным крытэрыем з'яўляецца адчуванне партнёра, гарманічнасць пары і пластычнасць, то ў сольных намінацыях істотныя такія моманты, як спрыт, скакучасць, расцяжка. Так, дзяўчаты танчылі «Зайца» з доўгімі дзяржальнямі, што імітавалі сельскагаспадарчыя прылады працы. Галоўным было, акрамя пластычнасці і дакладнасці, прадэманстраваць вёрткасць і спрытнасць: найбольш складана пад хуткую рытмічную музыку пры пераскокванні цераз прылады працы зрабіць у паветры разварот на 360 градусаў, а то і некалькі запар... Не прасцей і хлопцам танцаваць «Жабку» — гэты сцэнічны вобраз можа выяўляць элементы камічнасці...

Спевы, найгрышы...

Бадай, самым складаным у межах фестывалю і для журы, і для ўдзельнікаў выявіўся IX Рэспубліканскі турнір дзіцяча-моладзе-

вых (школьны ўзрост) фальклорных калектываў «3 рога ўсяго многа». Кожны калектыў, які выходзіў на сцэну, не больш чым за 15 хвілін павінен быў прадэманстраваць сваё майстэрства ў пяці намінацыях: «Карагод», «Кадрыля», «Полька мясцовая», «Спевы» і «Найгрыш ансамблевы». І тут звярталі ўвагу не толькі на тэхніку выканання, багацце дыяпазону вакальных дадзеных, узровень харэаграфічнай падрыхтоўкі, але і на агульную гарманічнасць сцэнічнага вобраза, адчуванне групы, умненне выяўляць сябе часткай калектыву ў непарыўнай злучанасці з іншымі. І ўсё ж нязручнасць пры ацэнцы ўдзельнікаў заключалася ў тым, што намінацыі сталі «па гарызонце», а не па «вертыкалі»: так, у межах аднаго калектыву хтосьці выявіўся лепшым у вакале, у межах іншага — у найгрышы ці харэаграфіі, але там, дзе быў шыкоўны вакал, не былі прадстаўлены ўсе жанры — і як тут усё падсумаваць і вызначыць найлепшага?.. Як разважаў старшыня журы Иван Крук, было б больш мэтазгодна ацэньваць калектывы асобна ў межах кожнай намінацыі.

Місія па засваенні спадчыны

На завяршэнні свята традыцыйна былі аб'яўлены пераможцы ў кожнай з намінацый і ўзроставай катэгорыі. Але гэта хутчэй выглядала сімвалічнай падзеяй, бо сам удзел у фестывалі ўжо можна было лічыць перамогай — у выніку шматлікіх праглядаў і адбораў мясцовага значэння вызначаліся лепшыя з лепшых. Многія выканаўцы былі адзначаны дыпламамі «За пераемнасць і працяг танцавальных традыцый свайго краю», а таксама «За любоў і павагу да традыцыйнай спадчыны роднага краю». Самы маленькі ўдзельнік, які натхнёна шчыраваў на сцэне ў складзе ўзорнага фальклорнага гурта «Чобаты» дзяржаўнай установы адукацыі «Вучэбна-педагагічны комплекс Жодзішкаўскі яслі-сад — сярэдняй школы» (кіраўнік — Кацярына Дудзінская) Аляксандр Кавалевіч атрымаў у падарунак зборнік пра народную культуру. Іншыя пераможцы былі ўзнагароджаны грашовымі прэміямі і каштоўнымі прызамі. Адзін з лаўрэатаў конкурсу ў намінацыі «Жабка», прадстаўнік трэцяй групы ўзроставай катэгорыі (ад 41 года), удзельнік фальклорнага калектыву «Мілавіца» ДУА «Цэнтр дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі «Ветразь» (кіраўнік Мікола Козенка) Аляксей Чубат падзяліўся ўражанымі ад атрымання ўзнагароды: «Танец «Жабка» даволі складаны, патрабуе і фізічнай падрыхтоўкі, і танцавальнай, таму прыемна, што прысудзілі другое месца. Радасна, што сотні гадзін рэпетыцый даюць не толькі асабістае маральнае задавальненне, але і публічнае прызнанне. Народных танцаў не адна сотня, і калі ўдасца на добрым узроўні ведаць і танчыць хаця б 50, буду лічыць сваю місію па засваенні духоўнай культуры і перадачы яе далейшым пакаленням выкананай...» Як высветлілася, Аляксей займаецца народнымі танцамі на працягу трох гадоў. Гэта той від мастацтва, які прыносіць добры настрой, паляпшае фізічны стан. І тут многія, незалежна ад узросту, могуць дасягнуць пэўных поспехаў, варта толькі мець асэнсаванае жаданне і настойлівасць.

Яна БУДОВІЧ

Гордасць і настальгія рэалістаў

Да 31 жніўня ў Мастацкім музеі горада Віцебска працуе Усерайская перасовачная выстаўка «Рэалісты Расіі» (другі сезон), у якой удзельнічаюць 26 мастакоў. Усе творцы — члены Саюза мастакоў Расіі, прадстаўнікі яго рэгіянальных аддзяленняў. Творы некаторых з іх увайшлі ў каталог «Найлепшыя жывапісцы Расіі». Як адзначаюць арганізатары, мэты праекта — захаванне і развіццё самабытнага характару рускага рэалістычнага мастацтва ў маштабе нацыянальнай традыцыі, а таксама зацвярджэнне назапашанага творчага вопыту. Стваральнікі падкрэсліваюць, што прадстаўляюць цэласны вобраз сучаснага стану рускай школы жывапісу з яе шырокім поглядам на свет, паважлівым стаўленнем да традыцыі і смелымі эксперыментамі. Адкрыццё праекта «Рэалісты Расіі» адбылося ў 2019 годзе ў Чарапаўцы да дня нараджэння сусветна вядомага мастака Васіля Вершчагіна.

Галоўны жанр на выстаўцы ў віцебскім Мастацкім музеі — пейзаж, часцей прыродны. Глядач «знаходзіцца» пераважна ў светлым дні, а перад яго вачыма, напрыклад, — нерухомае лодка на воднай роўнядзі («Лодка. Ціхая вада» Уладзіміра Кікеля). У назве аўтар засяродзіў увагу на ключавых вобразах карціны, і асабліва яму ўдалося перадаць празрыстасць, адценні вады на досвітку. Аднак пейзаж настолькі вывераны кампазіцыйна, што доўга каля такога «правільнага» твора не затрымаешся. І гэта праблема многіх твораў на выстаўцы — нават тэматычна падобнага «Вячэрняе святло. Плёс» (2014) Ірыны Рыбаковай. Тут больш месца аддадзена небу і зелены, аднак на агульнае адчуванне гэта ніяк не ўплывае — нават лёгкія хвалі не робяць карціну жывой. Але што не дазволена лірычнаму пейзажу?

Адметна, што на выстаўцы «Рэалісты Расіі» пераважае сельскі пейзаж, а не гарадскі. Вывучаецца з шэрагу палотнаў, на якіх адлюстраваны ясныя дні, твор пад назвай «Снег ідзе» Ільі Аўчарэнкі. Абсалютна шэры і нават дэпрэсіўны сюжэт перадае спакой і адсутнасць перспектывы хоць нейкай дынамікі на фоне натуральнага жыцця прыроды. Цэнтральны «персанаж» тут — два будынкі, якія ўзводзіліся ў розныя перыяды, натуральна, згодна з рознымі ўяўленнямі аб архітэктуры, прыгажосці і ўтульнасці. Але кожны — адлюстраванне погляду на будучыню, тую, якая,

Аляксандр Пракапенка «Вясна ў Плесе», 2020 г.

Аляксей Цімашэнка «Чэrvенскае буянне», 2015 г.

пра людзей, якія некалі лічылі тут сябе гаспадарамі. Дарэчы, адзін з твораў — «Зіма ў Казаіле» (2016) Ільі Аўчарэнкі — колерамі і вобразамі падобны да некаторых карцін Леаніда Шчамялёва. Аднак параўнанні з народным мастаком Беларусі не пойдучы на карысць нікому. Лейтматыў работ на тэму вёскі — асэнсаванне старасці ва ўсіх яе праявах. У творы «Дзве сяброўкі» (2011) Антона

Іагана дзве жанчыны сталага веку вясеннім днём складаюць дровы — рыхтуюцца да зімы; на карціне «Асенняя размова» (2017) Андрэя Вілкава таксама дзве жанчыны стаяць каля калодзежа — праз пэўны час яны будуць бачыцца радзей; нацюрморт «Бабулін куфар» (2019) Алены Вілкавай прадстаўляе рэчы, якія захоўваюцца ў хатах дзесяцігоддзямі: масленая лямпа, гліняны збан, валёнк, старыя кнігі... Ці спатрэбіцца што-небудзь з гэтых прадметаў, ці скарыстаюцца імі?

Адлюстраванне прыгажосці і адлучанасці храмаў з'яўляецца характэрнай рысай гарадскога пейзажа на выстаўцы «Рэалісты Расіі». Нездзе яны выконваюць

галоўную ролю («Кірыла-Белаазёрскі манастыр» (2010) і «Плёс. Від з гары Левітана» (2013) Вольгі Карпачовай, «Вясна ў Суздаль» (2018) Аляксандра Пракапенкі, «Святая крыніца г. Сызрань» (2020) Яўгена Галалобава), недзе з'яўляюцца неабходным фонам («Г. Кашын. Чэrvень» (2016) Азата Галімава, «Мой снежны горад» (2020) Вольгі Кузьміной, «Вясна ў Плесе» (2020) Аляксандра Пракапенкі). Часцяком такія творы, як і многія нацюрморты праекта, не перадаюць амаль нічога, акрамя пэўнай эмоцыі ці пачуцця. Здаецца, у большасці выпадкаў гэта гордасць і настальгія.

Пасля знаёмства з экспазіцыяй узнікае настойлівае жаданне аднаго — сну. Прыгажосць моманту, ціхамірнасць, амаль поўная адсутнасць руху, жвавых ці нават статычных персанажаў пераносяць у свет, дзе ёсць толькі колер, пах, гук... Настрой лірычных твораў прымусіае забыцца на сённяшнія рэаліі, на пытанні, што не даюць спакою, і збегчы ад людзей з іх хваляваннямі і шкадаваннямі. Добра гэта ці не для мастакоў-рэалістаў, але складаецца ўражанне, што ледзь не кожная работа магла быць створана не пазней пачатку 1990-х. Глядач толькі зрэдку счытвае праблемы, якія хваляюць сучасных аўтараў, угадвае іх думкі і надзеі. Магчыма, такой і была канцэпцыя арганізатараў выстаўкі.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Абліччы дарэвалюцыйнага Віцебска

У гомельскім палацы Румянцавых і Паскевічаў працуе часовая выстаўка твораў Юдаля Пэна «Цудоўнае адлюстраванне» са збораў Віцебскага абласнога краязнаўчага музея. Каля дваццаці з прадстаўленых работ створаны мастаком у пачатку XX стагоддзя і адносяцца да дарэвалюцыйнага перыяду. Некалькі краявідаў Віцебшчыны — плён працы 1920-х гадоў. Значная колькасць карцін у экспазіцыі — партрэты прыгажунь, якімі майстар захапляўся ўсё жыццё.

«Шчаслівы чалавек. Вазьміце Парыж, дайце мне мой Віцебск. <...> Але вы і мой горад — гэта ўжо стала адно і тое ж», — пісаў Марк Шагал свайму настаўніку Юдалю Пэну ў адкрытым лісце да 50-годдзя яго творчай дзейнасці. У ім славуцы авангардыст прызначае: «Паверце — я, які не зайздросіць ў жыцці нікому — няхай то Рэмбрант ці Рафаэль — зайздросіць толькі вам, зайздросіць таму, што вы жывяце на сваёй радзіме і ваш горад (мой горад) вас святкуе, святкуе насуперак прымаўцы, што «ніхто не прарок ў сваёй айчыне», так ужо праведна складалася ваша жыццё». За дваццаць пяць гадоў да гэтай падзеі Марк Шагал пісаў: «Вы першы ў Віцебску. Горад не здолее вас забыць».

Юдаль (Юрый, Іегуда) Пэн — яўрэйскі і беларускі мастак, педагог, адна з ключавых фігур «яўрэйскага рэнесансу» пачатку XX стагоддзя. Ён нарадзіўся 24 мая (5 чэрвеня) 1854 года ў сям'і беднага рамесніка ў мястэчку Нова-Аляксандраўск Ковенскай губерні (цяпер Зарасай, Літва). Рана асірацеўшы, працаваў чаляднікам малара ў Дзвінску (цяпер Даўгапілс, Латвія). У 1880-х навучаўся ў пецябургскай Акадэміі мастацтваў у майстарні Паўла Пятровіча Чысцякова, сярод вучняў якога

былі вядомыя рускія мастакі Валянцін Сяроў і Міхаіл Урубель.

У 1890-х Пэн пасяліўся ў Віцебску, даволі хутка зданіўшыся з гэтым адметным горадам. Па ўспамінах вучня, вядомага беларускага скульптара Заіра Азгура, мастак часта казаў: «Люблю я, разумееце, Віцебск. І як гэты горад не любіць! <...> Я люблю партрэтнасць горада... Кожны горад павінен мець свой партрэт... наш Віцебск адрозніваецца ад усіх гарадоў менавіта сваім тварам... ён лепей за іншыя... А прагуляўшыся па ваколіцах Віцебска... Трэба быць прыгожымі, як наш Віцебск!»

Пэну былі ўласцівы непатрабавальнасць, сціпласць, адмысловы аскетызм. У яго доме знаходзілася толькі самае неабходнае. Амаль не было мэблі — затое сцены ўсіх чатырох пакояў і нават перадпакоя ў некалькіх шэрагах, ад падлогі да столі, былі абвешаны карцінамі. Аднак неўладкаванасць побыту мала турбавала гаспадара. Мастацтва было для яго сэнсам жыцця, радасцю, натхненнем, шчасцем.

Пры згадванні імя Пэна ва ўяўленні аматараў жывапісу паўстаюць шматлікія сцэнкі з жыцця яўрэйскага народа: гадзіншчыкі, пекары, шаўцы за працай... У Бабруйску, Вільні, Вене, Берліне, Амстэрдаме — не прынысцова, дзе, — парадак жыцця найбяднейшых пластоў яўрэйскага насельніцтва ў пачатку мінулага стагоддзя быў падобны. Яго з вялікай дакладнасцю і «зафіксаваў» Пэн. Праз дваццаць гадоў усё кардынальна зменіцца, а жывыя і разумныя твары прадстаўнікоў народа застануцца ў стагоддзях.

Пра партрэты Пэна складалі легенды яшчэ пры жыцці майстра, нездарма ж ён лічыўся выбітным партрэтстам! Знакаміта вельмі выразная выява Марка

Шагала ў белых пальчатках была створана ў той час, калі славу аднаго з самых паспяховых і багатых мастакоў свету цяжка было прадбачыць. Тут Пэн здолеў «прачытаць» у манерах і твары свайго вучня яркую будучыню. Асабліва славіцца Юдаль Пэн мноствам партрэтаў віцебскіх красунь. Гэты дар — разумець і шанаваць сапраўдную жаночую прыгажосць — натхняў маэстра на зацянутую працу.

У 1925 годзе Юдаль Пэн быў уганараваны званнем «Заслужаны яўрэйскі мастак Віцебшчыны». Адначасова пачаліся клопаты па стварэнні яго персанальнай мастацкай галерэі. Таму не былі ў свой час прададзены яго найлепшыя жывапісныя творы: усе яны прызначаліся для будучага музея. Гаворка ішла аб 1000 карцін! Толькі ў 1939 годзе, ужо пасля смерці Пэна, у Віцебску была створана яго мастацкая галерэя, дзе знаходзілася каля 800 палотнаў. Сёння калекцыя твораў Юдаля Майсеевіча займае ганаровае месца ў зборы Віцебскага мастацкага музея (філіял абласнога краязнаўчага музея) і прадстаўлена 166 жывапіснымі і 17 графічнымі творами. Там захоўваюцца таксама фатаграфіі і дакументы аб жыцці і творчасці мастака.

Юдаль Пэн пражыў вялікае, цяжкае, па-свойму шчаслівае жыццё, якое трагічна перапынілася ў ноч на 1 сакавіка 1937 года. Дзякуючы дзейнасці Віцебскага мастацкага музея па пашырэнні і папулярызацыі беларускага выяўленчага мастацтва за мяжой і ў нашай рэспубліцы, мноства людзей мае магчымасць не толькі пазнаёміцца, але і паспець палюбіць творчасць дзівоснага майстра і дзіўнага чалавека — Юдаля Майсеевіча Пэна. А гамяльчане да канца жніўня могуць наведаць выстаўку «Цудоўнае адлюстраванне».

Алена КАЛУГІНА

Існаванні, якія супадаюць

Незвычайная фатаграфічная выстаўка «Пінхол. XXI» працуе ў Гарадской мастацкай галерэі твораў Л. Д. Шчамялёва. У экспазіцыі змешчаны 47 работ 16 аўтараў з Беларусі, Расіі, Украіны, Літвы і ЗША — удзельнікаў нефармальнага міжнароднага творчага аб'яднання «Саюз пінхалістаў». Куратар і сааўтар праекта ў галерэі твораў Шчамялёва — Сяргей Кулагін. Ён адзначае, што гэта толькі другая выстаўка суполкі. Першая адбылася ў Разані ў 2019 годзе.

Па сутнасці, пінхол-камера — прылада без звычайнага аб'ектыва: гэта значыць, што святло не фокусіруецца пры дапамозе лінз і выявы атрымліваюцца размытымі. У нашай краіне дадзены кірунак развівае менавіта «Саюз пінхалістаў». Удзельнікі гэтага добраахвотнага аб'яднання дзяляцца дасягненнямі і тэхналогіямі, ладзяць

Фота Аляксея Ільіна.

Фота Дзіяны Панковай і Джэфа МакКонэла.

сустрэчы, з'езды і канферэнцыі, праводзяць лекцыі і майстар-класы, прапагандуючы і развіваючы бязлінзавую фатаграфію.

Пінхол-фатаграфія (англ. *pinhole* — шпількавая адтуліна) — здымак, створаны камерай без лінз, дзе замест аб'ектыва выкарыстоўваецца невялікая адтуліна, памер якой вылічваецца адносна яе аддаленасці ад плёнка (ці іншага святлоадчувальнага элемента). Гэта самая простая канструкцыя камеры, якая дазваляе атрымліваць фатаграфічныя выявы. Святло, праходзячы праз заглушку з адтулінай у сярэдзіне, трапляе на спецыяльную паперу або плёнку. Пры гэтым карцінка пераварочваецца. Тэхніка нагадвае працу сучасных камер або чалавечага вока з адным толькі адрозненнем — святло не фокусіруецца на плёнцы пры дапамозе лінз.

Пінхол — з'ява ў асноўным індывідуальная. Як адзначаюць самі фатаграфы, тэхналогія настолькі немудрагелістая, што часцей за ўсё не прадугледжвае апублікавання і выкарыстоўваецца толькі як этап у развіцці фатаграфа. Аднак трэба разумець: як і любы інструмент, пінхол можа быць самадастатковым і дасканалым. Між тым, камера, якая працуе па гэтай тэхналогіі, існавала да з'яўлення

фотаапаратаў з аб'ектывамі. Упершыню такі аптычны эфект выкарыстаў у 1545 годзе астраном Гема Фрызіус. Аднак лічыцца, што паўнаватрасную выяву такога кшталту першым атрымаў вучоны з Англіі Дэвід Брустар. У сваёй кнізе пад назвай «Стэрэаскоп», выдадзенай у 1850 годзе, ён адкрыў і растлумачыў тэрмін «пінхол». Іншы навуковец, археолаг з Англіі Фліндрэс Пітрэ ў перыяд раскопак у Егіпце ў 1880 годзе стварыў велізарную колькасць фотаздымкаў з дапамогай прыстасавання. Сёння яны захоўваюцца ў музеях Лондана. У XIX стагоддзі пачалі з'яўляцца першыя камеры, якія ў XX стагоддзі былі выцеснены больш папулярнымі мадэлямі з лінзавымі аб'ектывамі. Пра пінхол зноў успомнілі ў 1960-я.

Такія апараты звычайна робяцца ўручную самімі фатаграфамі. Самы прасты складаецца з святлонепранікальнай скрыні з невялікай адтулінай на адным баку і з лістом фотастужкі або фотапаперы на іншым. У якасці засаўкі можа выкарыстоўвацца

Фота Яўгена Глушова.

Фота Андрэя Антонова.

кавалак кардона на шарніры. Малая адтуліна звычайна праколваецца швейнай іголкай або робіцца тонкім свердзелам у фользе або алюмініевай (латунавай) пласціне. Затым пласціна замацоўваецца знутры скрынкі, перакрываючы адтуліну большага дыяметра. У свой час схемы некаторых канструкцый публікаваліся ў часопісах і кнігах для дапамогі аматарам. Даволі лёгка пінхол можа быць зроблены на аснове любой фотакамеры са зменнымі аб'ектывамі, у тым ліку лічбавай. Дарэчы, з усіх перабраных і выпрабаваных матэрыялаў для камер найбольш удалым і актуальным з'яўляецца пачак запалак.

— Стасункі з самаробным інструментам вельмі празрыстыя, а давер да атрыманага выніку бясспрэчны, —

адзначае адзін з удзельнікаў выстаўкі Іван Самавараў, які жыве ў Санкт-Пецярбургу. — Усё, што вы атрымаеце, і ўсё, што вас здзівіць, будзе аб'ектыўным вынікам толькі вашых намаганняў. Ёсць меркаванне, што жывапісец піша сабой. Тое ж можна сказаць і пра фатаграфаванне самаробным пінхалам. Здымаючы самаробкам, вы фатаграфуеце сабой. Вашы існаванні супадаюць.

Дарэчы, некаторыя з адмысловых фотаапаратаў, зробленых з абсалютна розных матэрыялаў, арганізатары памясцілі ў экспазіцыю «Пінхол. XXI», якая займае некалькі залаў у галерэі твораў Шчамялёва.

Першае, на што звяртаюць увагу аматараў знаўцы, — неабходнасць выкарыстання штатыва. Таксама вялікае значэнне маюць вытрымка і дакладны разлік месцазнаходжання. Напрыклад, калі здымка адбываецца вечарам, ці ў хмарны дзень, то вытрымка можа даходзіць да 30 хвілін і нават больш. Здраецца, паміж адкрыццём і закрыццём засаўкі камеры для атрымання добрага малюнка

трэба пераचाкаць некалькі гадзін. Пры стварэнні выявы дома фатаграфы пакідаюць засаўку камеры адкрытай на ўсю ноч. Пінхол захвае тое, што адбываецца, за ўвесь перыяд.

Для такой фатаграфіі характэрныя бясконца глыбіня рэзкасці (прадметы, якія знаходзяцца максімальна блізка і, наадварот, аддалены ад камеры, паказаны з аднолькавай рэзкасцю; атрымліваецца цэласны малюнак, які не ўтрымлівае падзелу на планы), «мяккасць» выявы і асабліва атмасфера. Пінхол, як заўважаюць многія мастацтвазнаўцы, размывае межы часу, а недасканаласці ператварае ў вартасці. Гэта робіць здымкі адрознымі ад фатаграфій, створаных звычайнымі камерамі. Да таго ж такі тып здымкі не дапускае бачных скажэнняў. Лічыцца, што ўсе, нават самыя ідэальныя аб'ектывы, змяняюць рэчаіснасць, робячы праламленне праз розныя лінзы. Аб'ектыў выразна вымалёўвае патрэбны для стваральніка вобраз, дадаючы сюды часцінку асабістага. Пінхол жа аддзяляе непатрэбныя прамыя і не закранае фарміраванне малюнка.

У кожнага фатаграфа на выстаўцы сапраўды адметны стыль і тэматыка. Напрыклад, Павел Ніканаў з Беларусі займаецца тэмай выяў Роршаха ў пейзажы, партрэце і нацюрморце; Марына Герасімава з Расіі даследуе аддалення і невялікі папулярны куткі радзімы (фатаграфіі, прадстаўленыя ў экспазіцыі, зроблены ў Архангельскай вобласці, у вёсцы Кімжа, якая ўнікальна сваёй драўлянай даваеннай архітэктурай і млынамі-слупоўкамі); Андрэй Бандарэнка з Украіны імкнецца перадаць настрой курортнага горада (на прыкладзе Бярдзянска) у зімняй спячцы; Яўген Глушан з Беларусі разважае на тэму гарадскіх прастор і прыродных ландшафтаў; Дзіяніс Чыкішаў з Расіі засяроджвае сваю ўвагу на людзях; а Вадзім Шамкоў (краіна не пазначана) паказвае на выстаўцы старую інфекцыйную бальніцу, якую здымаў на атрыманую там рэнтгенаўскую плёнку.

Адна з найцікавейшых у экспазіцыі — каляровая серыя «Скрыжаванні светаў». Праект сумесны: яго аўтары — Дзіяна Панкова (Беларусь) і Джэф МакКонэл (ЗША). Пры дапамозе практыкі салараграфіі (малюнак руху сонца, што атрымліваюцца на фотапаперы пасля некалькіх месяцаў здымак пінхол-камерай), вынікі якой, дарэчы, могуць быць вельмі непрадказальнымі, аўтары стварылі калекцыю двайных экспазіцый з розных кропак свету. Дзіяна Панкова і Джэф МакКонэл, абменьваючыся негатывамі, у кожнай выяве аб'ядналі прастору і час розных месцаў. Так, адначасова глядач бачыць Нью-Ёрк і Лодзь, Нью-Джэрсі і Мінск... Фатаграф з Беларусі адзначае, што ў сваіх фотапошуках асабліва цэніць дух свабоднага эксперыментавання, няспынных прыгод ды прамога і шчырага ўзаемадзеяння з аб'ектамі фатаграфавання, інструментамі і самім працэсам. Аўтар любіць змешваць розныя рэальнасці і гуляць з часам. Тут важна не толькі задума, але і своеасаблівае «супрацоўніцтва» з надвор'ем, выпадкам ды іншымі адушаўлёнымі і неадушаўлёнымі абставінамі здымкі.

Выстаўка «Пінхол. XXI» будзе працаваць да 22 жніўня. У межах праекта арганізатары аб'ядаюць правесці шэраг імпрэз, у тым ліку майстар-класы, пра якія збіраюцца паведамляць на афіцыйных стронках у сацсетках. Наведвальнікаў хочацца падрыхтаваць: будзьце гатовы — пра аўтарства работ можна даведацца толькі пры дапамозе QR-кодаў. Некаторыя спасылкі раскажуць пра аўтараў ды іх работы падрабязна, скіруюць да акаўнтаў у *Instagram*, некаторыя ж пададуць толькі сціпую інфармацыю.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Карані братоў Аляшкоўскіх

Сярод расійскіх медыевістаў добра вядомы гісторык Марк Аляшкоўскі (1933—1974), які актыўна займаўся і археалогіяй. Ён аўтар шматлікіх публікацый, прысвечаных дружнай культуры Русі, фартыфікацыйным збудаванням старажытнарускіх гарадоў. Найперш — Ноўгарада і Пскова.

Хаця пражыў нядоўга, зрабіў шмат. Апрача ўсяго займаўся тэксталагіяй старажытнарускага летапісання, сацыяльнымі аспектамі гісторыі жыцця старажытных гарадоў. У 1956—1960-я гады кіраваў археалагічнымі раскопкамі падчас пасляваеннага аднаўлення і рэстаўрацыі Наўгарадскага Крамля.

Работы, якія вучоны надрукаваў у выніку даследаванняў, сталі асновай сучаснай канцэпцыі паходжання і развіцця сярэднявечнага Ноўгарада. Адкрыцці такога маштабу маюць важнае значэнне для гістарычнай навукі і культуры на многія дзесяцігоддзі і стагоддзі наперад.

Што да біяграфіі Марка Аляшкоўскага, то ён нарадзіўся ў сям’і маёра інтэнданцкай службы Хаіма Аляшкоўскага, уладжэнца Мазыра (1899 — год смерці невядомы). Старэйшы брат гісторыка — вядомы пісьменнік Юз Аляшкоўскі (нарадзіўся ў 1929 годзе), які з 1979 года жыве ў ЗША. Лаўрэат Нямецкай Пушкінскай прэміі. У 2011 годзе «Маленькі турэмны раман» Юза Аляшкоўскага заняў першае месца ў намінацыі «буйная проза» «Рускай прэміі» — галоўнага міжнароднага конкурсу для рускамоўных пісьменнікаў з усяго свету. Шырокую вядомасць маюць песні Юза Хаімавіча — «Антыпартыйны быў чалавек...», «Белага свету не бачыў», «Вось прыеду я на БАМ...», «Ёсць звярынец цудоўны...», «Лондан — мілы гарадок...», «Таварыш Сталін, вы вялікі вучоны...» Памятаеце: «Товарищ Сталин, вы большой ученый — // В языкознании знаете вы толк; // А я простой советский заключенный, // И мне товарищ — серый брянский волк. // За что сижу, поистине не знаю, — // Но прокуроры,

видимо, правы. // Сижу я нынче в Туруханском крае, // Где при царе бывали в ссылке вы...»?

У Вялікую Айчынную вайну браты Аляшкоўскія знаходзіліся разам з маці Верай Абрамаўнай у эвакуацыі ў Омску. Бацька быў у дзеючай арміі, адзначаны ордэнам Чырвонай Зоркі. У 1951 годзе малады чалавек паступіў на гістарычны факультэт Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Закончыўшы ВНУ, працаваў у Цэнтральных навукова-рэстаўрацыйных майстэрнях. Акрамя Ноўгарада, удзельнічаў у археалагічных вышуках у Пскове, Каломне, Смаленску і іншых гарадах Расіі.

Займаючыся археалогіяй Ноўгарада, за вельмі кароткі тэрмін Марк Аляшкоўскі адкрыў старажытназемельныя абарончыя сістэмы Дзяцінца, фундаменты каменных пабудов Уладычнага (Мітрапалітавага) Двара і Ваяводскага Двара, надваротных цэркваў XIII—XIV стагоддзяў. Кіраваў і археалагічнымі даследаваннямі царквы Ражства Багародзіцы Дзесяціннага манастыра ў Ноўгарадзе. У 1962—1963 гг. жыў у Ленінградзе, вучыўся ў аспірантуры ў Дзяржаўным Эрмітажы. У 1964 г. пераехаў у Маскву, перарваўшы вучобу. Кандыдацкую дысертцыю на тэму «Аповесць мінулых гадоў. 3 гісторыі стварэння і рэдакцыйнай перапрацоўкі» абараніў у 1968 годзе.

Дарэчы, грунтоўная манаграфія М. Аляшкоўскага пра «Аповесць мінулых гадоў» была перавыдадзена ў 2015 годзе ў Маскве ў выдавецтве «Весь мир». Сын вучонага Пётр Аляшкоўскі — пісьменнік, нарадзіўся ў 1957 годзе. Аўтар раманаў «Арлекін, ці Жыццёпіс» (1995), «Уладзімір Чыгрынцаў» (1997), «Рыба. Гісторыя адной міграцыі» (2006), «Зваротны бок Месяца» (2010), «Крэпасць» (2015), «Сакрэцікі» (2020) і многіх іншых твораў. За раман «Крэпасць» адзначаны ў 2016 годзе прэміяй «Рускі Букер».

Такія вось нашчадкі ў адной з мазырскіх сем’яў Аляшкоўскіх.

Сяргей ШЫЧКО

«Беларусь мая, ясная зорка»

Удзельнікі адкрытага раённага літаратурнага конкурсу пад такою назваю шчыра і вобразна азначылі паэтычнымі радкамі сваю грамадзянскую пазіцыю.

Конкурс, які арганізавалі Полацкі раённы Цэнтр рамёстваў і нацыянальных культур і народнае літаратурнае аб’яднанне «Наддзвінне» пры падтрымцы аддзела культуры райвыканкама, раённай арганізацыі грамадскага аб’яднання БРСМ, газеты «Полацкі веснік», праводзіўся для моладзі Полацкага раёна, гарадоў Полацка і Наваполацка і быў прысвечаны Году народнага адзінства і 80-годдзю пачатку Вялікай Айчыннай вайны.

Мэта творчага спаборніцтва — папулярызацыя культурных, гістарычных і духоўных каштоўнасцей краю, выяўленне літаратурных талентаў у падрастаючага пакалення, стварэнне і папулярызацыя таленавітых твораў пра родную зямлю, падзеі Вялікай Айчыннай вайны на Полаччыне, гістарычную хроніку нашага краю, адзінства народа.

У конкурсе бралі ўдзел 56 аўтараў: школьнікі, навучэнцы ўстаноў прафесійна-тэхнічнай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі, студэнты ВНУ, працоўная моладзь.

Самыя актуальныя тэмы асвятлілі канкурсанты ў сваіх творах, прысвечаных Радзіме. Назву конкурсу даў радок з верша

паэта-наддзвінца Віталія Шалаева «Родны край». Яго верш так захапіў Дар’ю Прохарава, што яна (з дазволу аўтара) пачала з гэтага радка свой верш «Беларусь мая...»:

*«Беларусь мая, ясная зорка»,
Прыгажосцю расквечаны край,
Ідзе з ночы да яркага золку
Птушкі песняць, спяваючы, гай!*

А вось радкі з яе верша «Яднанне»:

*Народаў яднанне — вялікая сіла,
Як сімвал надзейнасці, шчырасці крок,
І наша яднанне нас разам спавіла,
Нібы каласочки ў жытнёвыя вянок.*

Дар’я ўдзельнічала ў дзвюх намінацыях конкурсу (творы на беларускай і рускай мовах) і заняла ў сваёй узроставай катэгорыі (звыш 17 гадоў) — 1-е і 2-е месцы адпаведна.

Вучань СШ № 7 г. Наваполацка Мацвей Папоў у вершы «Я веру» выказвае ўпэўненасць у цвёрдасці беларусаў:

*Я веру ў сілу, у моцны дух
Усіх тваіх сыноў,
Якія з гонарам нясуць
Табе сваю любоў!*

Юныя таленты не абышлі ўвагай тэму роднага Полацка. Надзея Катляр з ДУА «Гаранская дзіцячы сад-сярэдня школа

Полацкага раёна» за верш «Мой Полацк дарагі!» атрымала спецыяльны прыз ад рэдакцыі газеты «Полацкі веснік».

Маладыя аўтары не засталіся раўнадушнымі да тэмы вайны. Прачула, з веданнем канкрэтыкі, напісаў па расказах дзеда верш «Я помню...» навучэнец Полацкага педагагічнага каледжа ВДУ імя П. М. Машэрава Максім Кухлеўскі. Верш «Расправа» Вікторыі Цярэшкі, вучаніцы ДУА «Ветрынская сярэдняй школы імя Д. В. Цябута», прысвечаны памяці яўрэяў, расстраляных у гарадскім пасёлку Ветрына ў 1943 годзе. Уражвае верш Дар’і Піскуновай «Полкан» пра сабаку, які выцягнуў з поля бою параненага байца, але загінуў сам.

З вершам «Каждый третий» пра Вялікую Айчынную вайну перамогу атрымаў аспірант МДУ імя М. В. Ламаносава Ігар Пятровіч.

Вершы ых, хто не патрапіў у лік пераможцаў таксама заслугоўвалі ўвагі. Таму на ўрачыстым падвядзенні вынікаў конкурсу ў раённым Цэнтры рамёстваў і нацыянальных культур некаторыя аўтары былі ўзнагароджаны спецыяльнымі Дыпламамі народнага літаратурнага аб’яднання «Наддзвінне» — «За яркае раскрыццё тэмы конкурсу».

**Валянціна СОПКАВА,
кіраўнік народнага
літаратурнага аб’яднання
«Наддзвінне»**

млын навін

Мабыць, Валожын адзіны горад у Беларусі, дзе на невялікім кавалку зямлі можна знайсці адразу пяць помнікаў архітэктуры класіцызму першай паловы XIX ст. У іх ліку і Палацава-паркавы ансамбль Тышкевічаў, які ўпрыгожвае старажытнае паселішча з 1806 года. Будаваўся ён па замове графа Іосіфа (Юзэфа) на працягу трох гадоў. Рэзідэнцыю ўзводзілі ў самым цэнтры горада, каля рынкавай плошчы, але ўнутраны яго двор быў цалкам ізаляваны ад знешняга свету. Там — тры двухпавярховыя будынкі: палац, флігелі і аранжарэя, выкананыя ў звыклым для Тышкевіча стылі класіцызму, пра што кажуць многія дэталі афармлення: праёмы, лакаваныя элементы фасадаў, порцікі. Цэнтральная частка Палацава-паркавага ансамбля больш буйная, упрыгожана калонамі і акуратнай ляпнінай. Гэты ўчастак пабудовы вылучаецца на фоне сіметрычных крылаў. Два іншыя корпусы размяшчаюцца насупраць адзін аднаго і маюць ідэнтычнае афармленне. У былым палацы цяпер месціцца ваенная частка, у флігелі — аддзяленне міліцыі і ДАІ. У аранжарэі, дзе вырошчвалі пальмы, апельсінавыя дрэвы і іншыя экзатычныя расліны, — ваенкамат і рэдакцыя райгазеты. Віленскі стараста граф Юзаф Тышкевіч купіў Валожын у князя Адама Чартарыйскага і кіраваў ім і прылеглымі землямі да 1939 г. Акрамя Палацава-паркавага ансамбля Тышкевічаў, у горадзе захаваўся і касцёл Святога Язэпа, пабудаваны ў 1816 г. у стылі класіцызму.

У Беларускім дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту працягвае працаваць выстаўка «Беларускі народныя строй». У калекцыях музея асобнае месца займае збор элементаў народнага адзення, які фарміраваўся ў 1977—2020 гадах і дэманструе народныя строі гісторыка-этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі. У экспазіцыі прадставлены строі другой паловы XIX — пачатку XX стагоддзяў, якія прэзентуюць народнае адзенне беларусаў, рэгіянальныя адрозненні ў аздабленні, уплыў гарадскога асяроддзя і суседніх народаў.

Жаночы строй складаецца з кашулі, спадніцы, фартуха, абутку і галаўнога ўбора. У залежнасці ад рэгіёна да гэтага комплексу можа дадавацца гарсэт альбо безрукаўка, пояс. Мужчынскі строй складаецца з нагавіц, кашулі, пояса, абутку і галаўнога ўбора. У некаторых рэгіёнах прысутнічае камізэлька, шыйная хустка. Адрозніваюць мужчынскі і жаночы строй характар упрыгожвання. Асноўныя элементы дэкару — вышытыя альбо тканыя ўзоры, пераважна геаметрычныя.

Міра ІЎКОВІЧ

Бяспека жыцця і здароўя ў многім залежыць ад выканання правілаў паводзін у быце. У Міхалішкаўскай сельскай бібліятэцы Астравецкага раёна для дзяцей прайшоў урок бяспекі, на якім ішла размова пра правілы паводзін на вадзе. Бібліятэкар Вольга Багдановіч расказала аб важнасці захавання дысцыпліны і пільнасці каля вады, паказала выхаваўчы мультфільм, падрыхтавала карысную мультымедычную прэзентацыю і невялікую віктарыну. Пасля гэтага юныя чытачы накіраваліся на возера, дзе змаглі прымяніць атрыманыя веды на практыцы. Такім чынам, атрымалася вясялае і яркае падарожжа, якое пакінула пасля сябе мноства прыгожых здымкаў і прыемных эмоцый.

Вольга ЗАЯНЧОЎСКАЯ

Бібліятэкі Столінскага раёна Батрымалі краязнаўчае выданне «Вёска Рубель на Століншчыне», падрыхтаванае ўраджэнцам Рубеля, доктарам гістарычных навук, загадчыкам кафедры гісторыі славянскіх народаў Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна Аляксандрам Вабішчэвічам.

Кніга прысвечана гісторыі Рубеля. Аўтар збіраў матэрыял з розных крыніц — у бібліятэках і архівах Беларусі, Расіі, Польшчы, з перыядычных выданняў Століншчыны, з успамінаў старажылаў вёскі.

Расказваецца пра рубельскія прозвішчы і мянушкі, якія і сёння паўсюдна сустракаюцца, пра рубельскую гаворку, адметную і арыгінальную. Падрабязна выкладзены звесткі па ананастычы, тапаніміцы, помніках археалогіі. Асвятляецца не толькі мінулае Рубеля, цяпер аграгарадка, але і вёскі Хотамель, што спрад-

веку звязана з ім сваёй гісторыяй. У выданні захаваны храналагічны прынецп, размова ідзе пра жыццё вёскі ў часы Вялікага Княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай, Расійскай імперыі ў XX і XXI стагоддзях.

Асобныя раздзелы прысвечаны Рубельскай і Хотамельскай школам. Адзін з іх — рэлігійнаму жыццю вёскі. Менавіта адсюль нямала юнакоў паступіла ў духоўныя навучальныя ўстановы, таму праваслаўныя святары-рубельцы служаць па ўсёй Беларусі, Расіі, Украіне і ў іншых краінах блізкага і далёкага замежжа.

Жыхарам Рубеля і тым, для каго ён з’яўляецца малой радзімай, будзе цікава сустрэць родныя і знаёмыя прозвішчы, назвы вуліц, урочышчаў і г. д. Выданне вяртае ў дзяцінства, знаёміць з дагэтуль невядомымі ці малавядомымі падзеямі і фактамі. Аўтар прадставіў і свой радавод, у якім цесна перапляліся некалькі рубельскіх родаў — Вабішчэвічы, Пашкевічы, Машлякевічы, Шпакоўскія. Можна пабачыць гістарычныя і побытавыя фотаздымкі.

Надзея СТАХАВЕЦ

Аляксандр Вабішчэвіч

Вёска Рубель
на Століншчыне

Простыя рэчы

Эйфарыя ад Прыгажосці

Фотаздымкі Алеся Паплаўскага заварожваюць, зацягваюць унутр карцінкі... Многія з іх выклікаюць пачуццё дэжавю: падаецца, што ты быў тут калісьці, прычым быў шчаслівым, святкаваў жыццё і яго непаўторныя імгненні... Пра тое, з чаго пачынаўся шлях да майстэрства гэтыя імгненні спыняць і колькі іх было патрачана, каб дасягнуць пэўнага ўзроўню ў фотамастацтве, сённяшняя наша гутарка з пісьменнікам.

— **Алесь Фядосавіч, ваша асноўная прафесія звязана з лесагаспадаркай. Што спрыяла жаданню займацца фатаграфіяй?**

— Калі шчыра, мне заўжды хацелася абдурыць час і хаця б на хвілінку зазірнуць за межы няўлоўнага, за межы імгнення. Карцела разгледзець у малым штосьці непамерна Вялікае, нябачнае замысленаму будзённай мітуснёй воку. І гэтыя фантастычныя па сваёй сутнасці ідэі пачалі нараджацца ў маеёй свядомасці яшчэ ў дзяцінстве. Таму, калі ўпершыню сустрэўся з сапраўдным фатографам, а было мне тады шэсць гадоў, падалося, што якраз таямнічая чорная скрыначка з фіялетавым вокам, пры дапамозе якой ён фатаграфавалі нас з мамай, і павінна паспрыць здзяйсненню гэтых маіх дзіцячых мар. Не зусім усведамляючы, што раблю, я склеіў сабе падобную з кардону. Фатаграфіі, безумоўна, давалася маляваць самому. Але, паколькі маляваць я не ўмеў, у большасці выпадкаў іх даводзілася ўяўляць, маляваць у свядомасці. Але тое, убачанае мною, немагчыма было паказаць іншым, а таму давялося звярнуцца па дапамогу да слоў. Гэта не вырашыла праблемы. З цягам часу зразумеў, што словы таксама занадта бедныя, каб з іх дапамогай можна было перадаць тое, што зафіксавана ў

Фота з архіва Алеся Паплаўскага.

памяці. Гэтая ісціна, якая адкрылася мне тады, і стала маім першым вялікім расчараваннем. Бачыў адно, а падзяліцца ўбачаным не мог. Свой першы фотаапарат «Змена-8М» набыў у дзявятым класе. Падчас летніх канікул працаваў з бацькам на будоўлі, на заробленыя грошы і купіў тое, пра што даўно марыў. сказаць, што быў чалавекам шчаслівым, гэта ўсё роўна, што нічога не сказаць. У тых жа гады, як высветлілася пазней, у іншай частцы свету, незнаёмая мне амерыканская пісьменніца і кінакрытык Сюзен Зонтаг задумвала і пісала свае знакамітыя эсэ, прысвечаныя мастацтву і магіі фатаграфіі. На жаль, з іх зместам я пазнаёміўся нашмат пазней. Кніга Сюзен Зонтаг, прысвечаная фатаграфіі, з цягам часу стала для мяне настольнай.

— **Ваша першая персанальная выстаўка адбылася адносна нядаўна, у 2015 годзе. Што натхніла на тое, каб паказаць свае работы шырокаму колу?**

— Пасля няўдалых дзіцячых спроб паказаць іншым сваё бачанне свету, я надоўга адмовіўся ад гэтай наіўнай ідэі. Трэба падкрэсліць, адмовіўся ад ідэі, але не ад занятку фатаграфіяй. Працягваў здымаць людзей, прыроду, рэчы. Мне гэта заўжды было цікава. Дапамагала бачыць нейкія асобныя дэталі, заўважаць тое, што іншыя называлі дробязямі. Але свет якраз і складаецца з дробязей. У гэтым я перакананы. Паступова сваё бачанне

свету перацягнуў у літаратуру. Калі шчыра, менавіта фотаапарат навучыў мяне мысліць дэталімі. Мая першая фотавыстаўка насамрэч адбылася спантанна. Вярнуўшыся з Ізраіля, паказаў некалькі здымкаў сваёй знаёмай, якая і прапанавала мне зрабіць выстаўку, а заадно наладзіць са мной творчую сустрэчу. Я пагадзіўся. Выстаўка мела пэўны поспех, пра яе нават пісалі. І я застаўся задаволеным. Тым больш, што задумваў ужо аповесць пра вандроўку на Святую Зямлю. Любыя дэталі, любыя сустрэчы і гаворкі аб гэтым, былі толькі на карысць.

— **Самі назвы ваших выставак маюць у сабе глыбінны філасофскі сэнс. Калі глядзіш на здымкі, складаецца ўражанне, што ваша «разыначка» — менавіта ў разуменні і паказе філасофіі жыцця: чалавек, спыніся, азірніся, задумайся!.. Ці да гэтага вы імкнецеся?**

— Так, я люблю здымаць найперш таму, што фотаапарат дапамагае мне пазнаваць свет. Ён ніколі не быў прыладай, з дапамогай якой я стаў бы зарабляць грошы. Ёсць рэчы, якія нельга ні купіць, ні прадаць. Бо ўсё, што можна купіць за грошы, ужо занадта таннае. Гэтую ісціну я адкрыў для сябе яшчэ ў далёкім дзяцінстве, і дапамаглі ў тым мае бацькі. Яе і прытрымліваюся ўсё свядомае жыццё, як бы цяжка ні было. Бо хіба можна прадаць некаму свае пачуцці радасці ці эйфарыі, атрыманыя ад убачанай Прыгажосці? Падзяліцца можна, а вось прадаць — не. Фотаапарат — усяго толькі прылада ў тваіх руках. Без цябе, без творчага саўдзелу, ён — забаўка. Якім бы крутым ні быў. Вось вынік — паказчык ужо таго, на што здатны менавіта ты. Здымкі нараджаюцца ў галаве, задоўга да таго моманту, калі націснеш на спускавы затвор. Спачатку ўбачанае фіксуе твая свядомасць і толькі потым — фотаапарат. Апярэдзіць і зафіксаваць імгненне, якое імкнецца ўвесь час выслізнуць, дакладней, непаўторную яго прыгажосць — вось у чым сапраўдны кайф. У фатографу не бывае правільных здымкаў. Бо нават калі па нейкіх тэхніч-

ных прычынах ты не здолеў зафіксаваць імгненне камерай, усё адно фіксуеш яго ў свядомасці. Для мяне важна ўбачыць самому. Падзяліцца з іншымі таксама важна, але гэта ўжо значыць напасціцца на нейкую ацэнку сваёй дзейнасці. Куды важней тое, што адбываецца ўнутры цябе.

— **На ваших работах людзі — не такія часты сюжэт. Што вы спрабуеце зафіксаваць і перадаць: пачуцці, няўлоўныя грані сэнсу і сутнасці жыцця?**

— Я спрабую фіксаваць час. Безумоўна, мне падабаюцца сюжэтныя фотаздымкі, людзей фатаграфаваль люблю. І фатаграфую. У мяне шмат партрэтных здымкаў. Але больш люблю не пастановачныя, а характарныя фатаграфіі. На жаль, і для мяне гэта зразумела, не заўжды яны падабаюцца тым, каго фатаграфуеш. Людзі не любяць адкрываць сваю сутнасць іншым. Таму тое, што фатаграфуеш знянацку, употай, што агаляеш у чалавеку і выстаўляеш напаказ, выклікае адпаведную рэакцыю. Такія здымкі захоўваюцца ў архівах, у чаканні свайго часу.

— **Ці шмат вы бываеце ў вандроўках і што тут першаснае: вы вандруеце, каб фіксаваць тое новае, што пабачыце, ці, наадварот, робіце здымкі таму, што падарожнічаеце?**

— Кожны год стараюся куды-небудзь выбрацца, памяняць, так бы мовіць, і шырыню і даўжыню. Кожная фотасесія — гэта асабістая гісторыя. Найперш гэта новыя знаёмствы, уражанні і пачуцці. Люблю фатаграфаваль раніцай, пры мяккім, цнатлівым святле. Раніцай фатаграфавалі Прагу і Львоў, раніцай здымаліся Карпаты, Татры і Альпы. Безумоўна, найперш я ствараю свой уласны свет, свет пачуццяў і эмоцый, ствараю яго ў сабе і для сябе. І мне не так важна колькасць знакамітых месцаў, дзе давалася пабываць, колькі тых момантаў радасці, якія я зведаў ад убачанага. Заўважаць тое, што толькі-толькі намякае на сваю прысутнасць, — і ёсць крыніца гэтай радасці. Пазнаваць свет — заўжды шчасце.

Гутарыла Яна БУДОВІЧ

зваротная сувязь

Зялёны лісток планеты

У «Літаратурнай анталогіі» канала «Культура» Беларускага радыё з панядзелка да пятніцы агучваецца раман Івана Мележа «Подых навальніцы». У «Радыебібліятэцы» слухайце апошнія старонкі твора Уладзіміра Багмолава «У жніўні 44-га» і эсэ з кнігі Янкі Сіпакова «Зялёны лісток на планеце Зямля».

У праграме «Радыеўзрр плюс» у суботу і нядзелю выйдучь дзве часткі радыёверсіі спектакля Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Максіма Горкага «Пігмаліён» па п'есе Бернарда Шоў (да 165-годдзя з дня нараджэння драматурга).

Па выхадных гучыць «Дзіцячы радыеўзрр». На гэты раз яго прыхільнікі пачуюць апошнюю частку пастаноўкі «Прыгоды Чыпаліна» паводле Джані Радары, а таксама японскую народную казку «Чалавечак са збана». Чытанні для маленькіх ладзяцца таксама па буднях у межах

праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Штовечар у 21:00 гучыць «Вячэрняя казка».

Для аматараў паэзіі па выхадных выхадзіць праграма «Прачулым радком», якая гэтым разам прапануе вершы Уладзіміра Лісіцына.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю ўвазе слухачоў — праект Навума Гальпяровіча «Сюжэт для вечнасці». Госць эфіру радыёверсіі праграмы «Сурасмоўцы», што гучыць у нядзелю і сераду, — кандыдат мастацтвазнаўства Галіна Флікоп-Світа.

Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

1 жніўня — 100 гадоў з дня нараджэння Барыса Дакутовіча (1921—2002), беларускага і расійскага рэжысёра.

1 жніўня 75-годдзе адзначае Мікалай Гіргель, графік.

1 жніўня 70-гадовы юбілей святкуе Ала Савіцкая, тэатразнаўца.

2 жніўня — 120 гадоў з дня нараджэння Ілы Мурамцава (1901—1968), беларускага і расійскага спевака, заслужанага артыста БССР.

2 жніўня — 100 гадоў з дня нараджэння Адама Чопчыца (1921—2005), дзеяча самадзейнага мастацтва, хормайстра, педагога, заслужанага дзеяча культуры БССР.

2 жніўня 70 гадоў спаўняецца Зінаідзе Вяржбіцкай, артыстцы аперэты, рэжысёру, заслужанай артыстцы Рэспублікі Беларусь.

2 жніўня 50-гадовы юбілей святкуе Інгрыд Паўлінава, актрыса.

3 жніўня 75-годдзе адзначае Мікалай Драненка, мастак-акварэліст.

3 жніўня 75 гадоў спаўняецца Людміле Кальмаевай, плакатысту, графіку, жывапісцу. Жыве ў Нідэрландах.

3 жніўня 75-годдзе святкуе Людміла Кучарэнка, актрыса, педагог.

3 жніўня 60-гадовы юбілей адзначае Галіна Шапалевіч, графік.

4 жніўня — 345 гадоў з дня нараджэння Дамініка Рудніцкага (1676—1739), беларускага і польскага паэта, фалькларыста, драматурга, тэолага.

4 жніўня — 75 гадоў з дня нараджэння Віктарыі Мазур (1946—2015), спявачкі, народнай артысткі Беларусі.

5 жніўня — 125 гадоў з дня нараджэння Леаніда Маркевіча (1896—1980), кампазітара, дырыжора, заслужанага артыста БССР.

5 жніўня — 90 гадоў з дня нараджэння Паўла Дзюбайлы (1931—1995), крытыка, літаратуразнаўца.

5 жніўня — 85 гадоў з дня нараджэння Пятра Захарова (1936—2013), мастака тэатральна-дэкаратыўнага мастацтва, жывапісца.

5 жніўня 75-годдзе святкуе Уладзімір Мішчанчук, акцёр, педагог, заслужаны артыст БССР.

5 жніўня — 70 гадоў з дня нараджэння (1951) Уладзіміра Сытчанкі, графіка, жывапісца, плакатыста, педагога.

6 жніўня — 95 гадоў з дня нараджэння Леаніда Дробава (1926—2002), мастацтвазнаўца, жывапісца.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жанна Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@vziasda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.vziasda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98
аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку
29.07.2021 у 11.00
Ум. друку. арк. 3,72
Наклад — 670

Друкерня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.
Індэкс 220013
Заказ — 1781
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукпісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэзюмуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацый. Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.